

Kassarimaa

Kassari rahvamaja II korrusel avatud käsitöönäitus

„Esiemade kätesoojus läbi aegade“

Aasta 2013

Jaauar

- 1.01-31.12 Kassari rahvamajas avatud fotonäitus „Kassarlased kodulävel“
11 Kultuurihooaja avaõhtu Emmastes
23 Käsitööringi kolmas aastapäev
25 Elina Jõpiselg saavutas IV koha 8.klasside matemaatika olümpiaadil

Veebruar

- 8 Orjaku külamajas küünalde valmistamise töötuba, mille viis läbi Heli Hahndorf ja rahastas Kohaliku Omaalgatuse Programm
Vastlapäeva tähistamine ja turakturniir Orjaku külamajas
13 Taasasutatud Kassari raamatukogu sai 15 aastaseks
15 Kilmi ja Aarma tänavad hiidlasi „Hiiu Leht“ nr.13
17 Missa Kassari kabelis, Preester Hüllo Kristjan Simson
24 Kassari haridusseltsi üldkoosolek ja „Eesti minut“ keskpäevane pildistamine.
„Eesti minut“ – Orjaku kalamehed jääalust püüki tegemas. Hiiuelu pildistamas Orjaku saalimaja valmimist.
26 Taasasutatud Kassari haridusselts sai 18.aastaseks

Märts

- 4 Hiiumaa Omavalitsuste Liidu istung Kärklas. Päevakorras „Teeme ära!“ 2014. Osales Hiiu maakonna koordinaator Ester Tammis
5 Hiiumaa koolinoorte meistrid korvpallis põhikooli vanemate poiste seas võidutses Käina kool. Kuue võistkonna konkurentsist tuli esikohale Käina Gümnaasiumi esindus, kus Kassarist mängisid Priidu Till ja Karl Gustav Kopli. „Hiiu Leht“ 5.03
8 Orjaku saalimaja sarikapidu ehitajatele
12 „Hiiuelu“ artikkel Orjakusse saalimaja ehitamisest
22 Prantsuse veebileht teatab „Hiiu Lehe“ vahendusel Hiiu kokast Margit Juurest.

- 23 Orjaku külamajas turakturniir ja lauamängude õhtu, osales 14 inimest
24 Orjaku külamajas seebi ja ihuhoolduse valmistamise töötuba Heli Hahndorfi juhendamisel. Toetaja KOP programm. Osales 18 inimest
26 Kasutatud leiva/saia kilekottidest Kassari kabeli pinkidele katete valmistamise töötuba Vetsi Tallis. Juhendas Virve Salum. Osalesid Kairi Reintal, Merike Niimann, Ulvi Paat.

Aprill

- 6 Telesaate „Põllult patta“ filmimine Hiiumaal, Orjaku sadamas tehti jääalust püüki ja valmistati ahvena puntshi.
7 Missa ja ristimine Kassari kabelis, preester H. K. Simson
17 Kassari kabelis külalised sõpruskogudusest Virolahtist
23 Neljateistkümnnes Jüriöö jooks Kassaris. Korraldajad Hiiu Hüljes ja Vetsi Tall
26 Segaansambel „Õilajad“ esinemine eakate peol Käinas.
27 Maie ja Toomas Vikerpuuri Vanuatu-reisi muljete õhtu Orjaku külamajas. Kuulajaid 19.

Mai

- 1 Kassari raamatukogus töötab Ulvi Mets
4 „Teeme ära!“ talgud Kassari kabeliaias. Korraldajas Kassari haridusselts koostöös

Muinsuskaitse ametiga. Osales 34 inimest. Saeti puid, riisuti, parandati kiviaeda ja puhastati vanu riste. Ester

- Tammise artikkel „Talgutöid tehti heast tahtest“ Hiiu Lehes 08.05
- 8 Kultuuripärandi aasta 2013 Hiiumaa pärandirallil osalejad tutvusid Orjaku sadamaga, osales üle 60-ne inimese.
- 10-11 Projekt Kodukant 2020 mõttekoda Kopra talus Viljandimaal. Osales Kodukant Hiiumaa juhatuse esimees Ester Tammis
- 11 Matuseteenistus Kassari kabelis, õpetaja Triin Simson
- 17-18 Orjaku küla kevadtalgud, 23 osalejat.
- 18 Emmaste laadal käisid kauplemas Ülle Lorits, Jüri Rebane, Vetsi Tall Muuseumiöö teemal „ Öös on inimesi“ Kassari muuseumimajas, kus Madis Salum esitles Orjaku külast kirjutatud raamatut „Kõik kadakad ei torgi“. Järgnes Tio Tepandi Marie Underi näituse ja eluloo tutvustus. Järgnes Anu Hülgi ettekanne Mäealuse külas suvitanud kirjanikest. Õhtu lõpetas Tiia Korv, kes lugesi kirju ja rääkis lugusid suvekassarlastest Ott Arderist.
- 19 Pühapäevakooli laste Emadepäeva tähistamine
- 22 Hiiumaa turismiettevõtjate tutvumisreis Orjaku sadamaga. Osales 10 inimest.
- 25 Ilmus „Kassarimaa“ nr.33 IV Tuulekala festival Orjaku sadamas. Irukala Bändi pärandilaulude plaadi „Tee oli ränk ...“ esmaesitlus.
- 26 Käina laadal käis kauplemas Ülle Lorits
- 31 Paaditõrvamise õpituba Orjaku sadamas, osales 7 inimest.

Juuni

- 1 Pullu Pubi hooaja avamine
- 5 Kassari Puhkekeskuses toimunud UNESCO biosfäärialala konverentsil osalejad tutvusid Orjaku sadamaga, kokku 39 inimest rohkem kui kahekümnest riigist üle maailma
- 3 Plokkflöödi laager Kassari rahvamajas Malle Mürgimäe juhendamisel
- 7-9 Noorkotkaste ja kodutütarde suvelaager Kassari rahvamaja õuel Heli Tuisu juhendamisel
- 8 Külaseltsi MUHV 15.aastapäevaks viis tervitused Merike Niimann ja kinkis suure supipoti ja koosta.
- 12 Ülemaailmsel kudumispäeval Kassari ja Käina käsitööringide koos kudumine

- 14-16 Merepääste koolitus Orjaku külamajas, osales 27 inimest.

- 15 Kassari kalmistupüha Marie Underile pingi avamine Kassari kabeliaias temanimelise roosi juures. Tänavu 27.märtsil möödus tema sünnist 130.aastat. Kontserdi andis Jarek Kasar lauljanimega Chalice

- 16 Heiki Mätliku kitarrikontsert „Müsteeriumi sonaadid“ Kassari kabelis kontserdisarjast „Kolm risti Kassari kohal“
- 17 Kassari Kabelis Lauka Külaselts Õhtul Välisministeerium ja välissaadikud Kassari kabelis, musitseerivad: Riho Sibul ja Robert Jürjendal.
- 18 Kodukant Hiiumaa üldkoosolek. Osavõtjad Merike Niimann, Tiivi Lipp, Ester Tammis
- 20 Soera talumuuseumis näitusele „Meie oma pärandariie“ viisid vaipu Inga Mikk, Ülle Lorits ja Merike Niimann. Kontserdi andis meie ansambel „Õilajad“
- 21 Lõpe külas Kalive väljal naerupäeval esitasid Evi Sadul ja Kalju Hülgi näitemängu „Kärde tohtre toru“ ning Kassarist viisid tervituse Mere Mare (Evi Sadul) ja Lepa Anna (Ester Tammis); MTÜ Orjaku Külaseltsi aastakoosolek külamajas.
- 22 Orjaku küla jaanipidu, korraldajaks Meremaa-pere
- 22.06-24.08 Laupäeviti Vetsi Talli ees käsitöö ja vanavara laat. Korjanduskarpi kogunes 22 eurot, mis praegu veel kasutamata.
- 23 Kassari jaanituli
- 24.06-20.08 oli Orjaku külamajas ühiskondlikel alustel avatud infopunkt, sai vaadata Rannarahva Muuseumi näitusi ja osta suveniire. Infopunkti aitasid lahti hoida 8 pere esindajad. Suured tänud kõikidele suurtele ja väikestele kaasalööjatele!
- 27 Hiiumaa kirikute päevad Kassari kabelis. Kirikuseiklus, õhtupalvus

Juuli

- 1 Käsitöönäituse „Esiemade kätesoojus läbi aegade“ avamine Kassari rahvamaja II korrusel, fotod näituselt vaata lk 37
- 10 Nepaali riiki ja elu-olu tutvustas Orjaku külamajas Pasang Sherpa, huvilisi 21
- 13 Käsitöö ja Omatoodangu laat Kärldas vabrikuväljakul. Kauplemas olid Vetsi Tall, Ülle Lorits, Merike Niimann, Jüri Rebane, Ain Koor
Kassari kabelis kammermuusika päevad Hiiumaal. Kontsert „Kadakate keskel“ – Oksana Sinkova: flööt, Jelena Ossipova: klassikaline kitarr
- 17 Iiukala Bändi tänu kontsert pärandlaulude plaadi „Tee oli ränkaskas ...“ väljaandmise toetajatele ja teistele sõpradele, osalejaid 70
- 18 „Naljakate inimeste väljanäituse“ esietendus. Vaatajaid 121

Teatritüki „Lepa Anna lood ehk Kassari naljakate inimeste väljanäitus“ seadis moodi Tiivi Lipp. Lavastas Raivo Rüütel. Tükis osalesid Tiit Kopli, Ester Tammis, Evi Sadul, Toivo Platov, Tiivi Lipp, Triinu Schneider, Linda Tikk. Muusikalised vahepalad – Valdek Elmi. Koerte rollis Rasmus Veike ja Martin Schneider. Kaasa aitasid Joosep Tikk, Sander ja Karl Gustav Kopli.

„Omamoodi tegelasi te mängisite ning omamoodi kimbud te selle eest ka saate“, selgitas Linda Tikk naerdes, kui kätte jõudnud näitlejatel lillede üleandmise aeg. Lillede asemel olid pundis sibulad ja till. Naljakad inimesed, mis muud ...

- 18-21 Mitmepäeva kohvik Orjaku külamajas, kus küpsetasid ja teenindasid kohalikud inimesed ning tulu läks külaseltsi tegevuse toetuseks.
- 19 Hiiu Folk :hommikune kehavirgutus folgirütmide saatel Maarika Kiislari juhendamisel Kiigeplatsil. Kassari veski lugu peremees Kalev Vahelt. Õpituba

veskis „Rohkem värskust oma igapäevamenüüsse“ Mari Lipu juhendamisel. Jalgrattamatk „Lepa Anna radadel“ Inna Lepiku juhatusel. Meenutushetked Elle-Mari Taliveelt A.Kallase ja M.Underi elust ja loomingust Kallaste suvekodus Mäealuse külas. Pulmatuttide meisterdamise töötuba Kassari veskis Kadri Kuuse juhendamisel. Õhtukontsert Kassari kabelis Jason Carterilt – kitarrid – Suurbritanniast . Kiigeplatsil andsid kontserdi Triinu Tauli Bänd, Kihnu Virve pereansambel, Pehk ja Bonzo, Jaagup Kreem, Pantikraator, Villu Veski-Tiit Kalluste „Nordic Sounds“.

- 20 Hiiu Folgi kontserdid Orjaku saalimajas, „Koidu tähed“ ja „Tantsusarvikud“
Hiiu Folgi laulu õpituba ja tutvumine Hiiumaa ravimtaimedega Kassari rahvamajas
Kiigeplatsil Joonas Lepna ja Olle Lindvall, Bombillaz, Trio Dhoore Belgiast, Liadan Irimaalt, Marko Matvere ja Väikeste Lõõtspillide Ühing, Pastacas, Epifoolium ja Kago Trio
- 21 Kassari kabelis missa, preester Urmas Nagel
Hiiu Folgi kontsert vaimulikust keskaja muusikast, ansambel „Tuli taevast“.
- 31 „Martha“ jõudis Tallinn Ships Race'lt tagasi Orjaku sadamasse

August

- 2 Kassari kabelis missa, ristimis- ja leeripüha, teenisid preestrid H.K. Simson ja Are Vilo
Kassari kabelis Heino Elleri nim. Tartu muusikakooli keelpilli osakonna õpilaste kontsert
Aino ja Oskar Kallase põletava armastuse mälestuseks pingi avamine nende suvemaja õuel.
Aino Kallase sünnist möödus 135 aastat.

- 3 Kohvikutepäev Kärđlas
- 4 Näitemängu „Naljakate inimeste väljanäitus“ teine etendus. Vaatajaid
- 6 „Kogukonna pärli“ tiitli said Ester Tammise ja Toivo Platovi perekond. Tunnustuse andsid üle regionaalminister Siim-Valmar Kiisler ja Eesti Külaliikumise Kodukant juhatuse liige Kaie Toobal
- 9-11 Eesti Külade kümnes Maapäev Saaremaal. Osales Ester Tammis
- 10 Laulatus Kassari kabelis, laulatas: H.K. Simson
Sarjast „Kolm risti Kassari kohal“ kontsert „Suudlus vees“, kitarriduo Heiki Mätlik ja Esteban Colucci (Argentina) Kassari kabelis
- 15 Orjaku külamaja saalimaja avamise kontsert „Meelesillad“ , kus akustilistel kitarridel musitseerisid Märten Kross ja Jaan Sööt. Kassari haridusseltsi poolt viis tervitused Tiiu Kopli. Osales 112 inimest.
- 16 Järva-Jaani naistantsurühma ja Järva-Jaani Priitahtlike Pritsumeeste Puhkpilliorkestri kontsert Orjaku saalimajas ja Öökino legendaarses Kino-Velloga. Vaatajaid 30
- 21 Kassari raamatukokku sai üles pandud uuendatud seltsi ajaloo näitus. Selle tegid Merike Niimann ja Tiina Selirand
- 22 ETV saade „SUVEKULTUUR“ otse-eeter Orjaku sadamast, kus räägiti sadamaarendusest ja mängis liukala Bänd
- 22-25 Eesti Looduse Fondi laager Kassari rahvamajas
- 26 Ellen Niidu luule õhtu Kassari veskis. Plaadilt kuulati luuletusi, mida luges Ellen Niit ja pärast esitas iga osaleja ise oma väljavalitud E.Niidu luuletuse. Õhtu korraldasid Linda Tikk ja Maarja Undusk.
- 30 Muinastulede öö Orjaku sadamas – süüdati tuli ja lauldi merelaule. Osalejaid umbes 150 inimest. Ümbruskonnast paistis kokku 8 tuld

September

- 2 Esimesse klassi astujatele Ann-Getter Tammeveskile, Anette Liit'ile, Martin Schneiderile, Rasmus Veikele ja põhikooli lõpetajatele Priidu Tikule, Joosep Koplile ja Karl Gustav Koplile raamatute kinkimine

- 7 Kümnes Hiiumaa külade päev Emmastes. Meie näitetrupp viis kohale „Kassari naljakate inimeste väljanäituse“. Ester Tammis annab intervjuu 6.septembril Kadi Raadiole ja 7.septembril KUKU raadiole.
- 12 ETV saates „Kapital“ räägiti turismi ja põllumajanduse võimalikkusest, sealhulgas Orjaku ja Kassari ettevõtjate tegemistest
- 14 Laulatus Kassari kabelis, laulatas H.K. Simson
- 15 Missa Kassari kabelis, preester H.K. Simson

Oktoober

- 3 Lükati käima`“ Hiiumaa arengustrateegia 2020“. Sellega liitus 13 partnerit, sh. Kodukant Hiiumaa, kelle nimel kirjutas partnerluslepingule alla juhatuse esimees Ester Tammis. Pidulik sündmus toimus Suuremõisa lossis.
- 5 Suure-Jaani näitetrupi „Tegelt Kah“ etendused „Külatraagik“ ja „Koristajad“ Orjaku saalimajas, vaatamas 22 inimest.
- 10 Kassari kabelis Kristiina Harjak ja õpetaja Triin Simson, laululapsed – uue hooaja pidulik algus
- 17 Täiskasvanud Õppija Nädala raames rahakoolitus Orjaku Külamajas. Koolitajaks Elmo Harjak Swedbank`ist. Osales 8 inimest
- 25-26 Hiiumaa ja Läänemaa mentorklubi koolitus Orjaku külamajas, osales 18 inimest Kassari saarelt
- 20 Kohaliku Omavalitsuse valimised. Valituks osutusid: Omar Jõpiselg, Sander Kopli ja Triinu Schneider
- 26 Ansambli „Õilajad“ esinemine merepeol Orjaku Pubis

November

- 6 Tiit ja Sander Kopli ETV saates „Osoon“
- 15 Kassari Kabel saab kõikidele istmetele soojad katted - suur tänu pr. Virve Salumile
- 22 Eesti Rahvuskultuuri Fondi stipendium Lepa Anna Sukasäärest Maarja Niimannile
- 23 „Sõpruse“ kolhoosi lõikuspidu Kassari Puhkekeskuses. Möödus 20.aastat kolhoosikorra lõppemisest. Esines

ansambel „Õilajad“, tantsiti Teet Kääramehe muusika järgi. Näidati vanu fotosid kolhoosi elust ja dokfilmi, mis tehtud Moskva Rahvamajadussaavutuste Näituse tarbeks.

- 25 Tänuüritus vabatahtlikele.
Käina Huvi ja Kultuurikeskuses seminar „Vabatahtlik töö nähtavaks ja järjepidevaks“
Kassari rahvamajas Helgi Põllo mõtisklused ja arutlus osalejatega „Koha ja inimestega seotud väärtustest“. Osales 32 inimest:
Üle pika aja puhusime Kassari Rahvamajale, laiemas laastus kui lihtsalt raamatukogu, elu sisse. Vestsime põgusalt juttu Helgi Põlloga, kus päevakorras oli kujundlik mõiste "kultuuri kübar". Vaatasime ja mõtisklesime, kes on kübara all, kes kübara peal ning mis jääb kübara ümber. Selline kujunduslik mõttelend tänapäevastest väärtustes kultuuris nii maal kui linnas, meis endis kui ka teistes. Kohati olid mõtted pigem kurvameelsed, kuid tänu asjatundlikule sekkujale saime lõppkokkuvõttes sisse ka pisut positiivsemad noodid.
Seks puhuks sai köetud ahjud ning veetsime ühe hubase õhtu kassarlaste ja ka kaugemate tulijate seltsis sooja kohvi, tee ja magusa koogiga meie mõnuses Rahvamajas
- 28 Lääne-eesti turismikonverentsil Pärnus tunnustati Käina Vallavalitsuse ja Orjaku külaseltsi koostöös valminud Orjaku sadama arendusi „Lääne –Eesti Turismiarendaja 2013“ tiitliga

Detsember

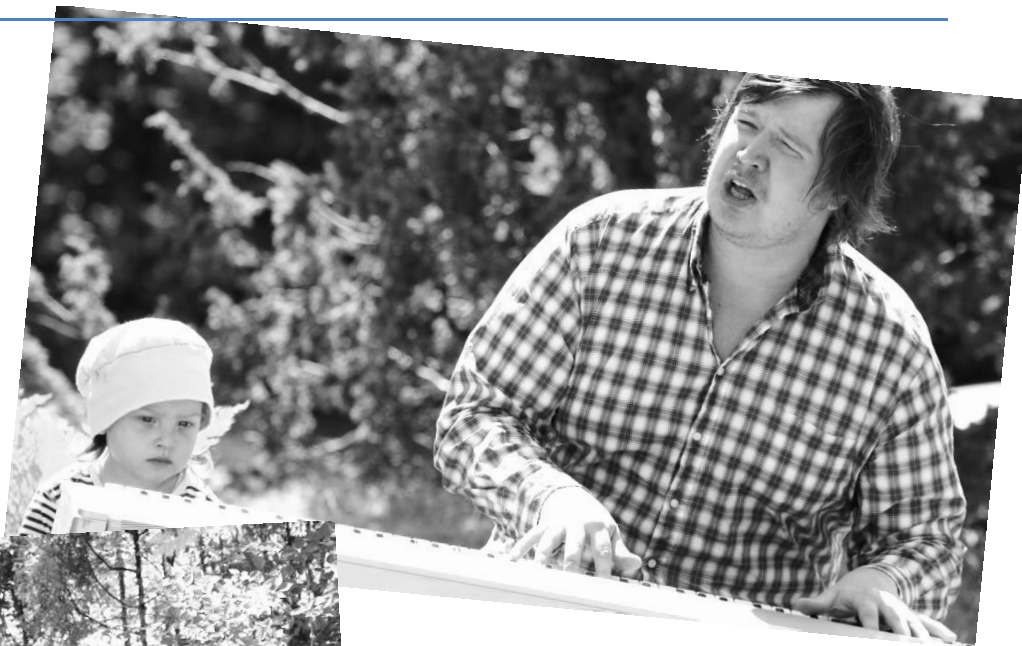
- 3 Toiduhügieeni koolitus kaluritele ja külaseltside esindajatele Orjaku külamajas. Osales 23 inimest üle Hiiumaa
- 4-19 Jõulukingituste müük Orjaku Külamajas, ostmas käis üle 50 külastaja
- 4 Käina valla eakate väljasõit Tallinna Lennusadamasse koos Titanicu näituse külastamisega. Kassarist osales 10 inimest.
- 8 Kalatoitude õpituba Vol.1 „Makid kalast? Kui ei proovi, ei saa teada“ Orjaku külamajas, koolitajaks Hiiu Gourmet. Korraldaja MTÜ Mereküla Kalurite Klubi. Rahastaja EKF. Osalejaid 12
- 12 Käina valla eakate jõulupeol osales Kassarist 13 inimest
- 15 Ansambli „Õilajad“ jõulukontsert Tohvri Hooldekodus
- 20-21 Käsitöö ja Omatoodangu laat Kärkla Kultuurikeskuses. Kauplemas olid Merike Niimann, Ülle Lorits, Vetsi Tall, Tiit Kopli, Maret Vähejaus
- 22 Jõululaat Kassari puhkekeskuses, korraldaja Helin Kääramees. Enamik kauplejaid oli Kassarist. Laata juhtis ja ostjaid ergutas Madis Salum.
- 24 Jõulujumalateenistus Kassari kabelis, õpetaja Triin Simson, koos ansambliga „Õilajad“ .
Ansambelis laulavad: Elli Nurk, Anu Tüll, Valve Mölder, Mariana Aug, Kallu Rebane, Kalju Hülge, Aivar Lorits. Juhendab Maie Ruuber
- 31 Aastalõupüüdi Orjaku saalimajas. Mängib liukala bänd.

Meenutusi suveüritustest

Tunnustus Orjaku sadamale

MTÜ Lääne-Eesti Turism on üheks 2013.a. paremaks turismiarendajaks Lääne-Eestis kuulutanud Käina Vallavalitsuse ja MTÜ Orjaku Külaseltsi koostöös ellu viidud Orjaku sadama arenduse. See on suur tunnustus, mida anti välja teistkordselt ja eelmisel aastal sai tiitli endale Saaremaa Laevakompanii kolme uue praami liinile toomisega. Sellel aastal olid parimad turismiarendajad Audru ringrada Pärnumaal ja Orjaku sadama arendused Hiiumaal.

Tunnustuse saamise peapõhjuseks on Orjaku sadama arenduse toimimine mitme osapoole koostööna, kus lisaks sadama omanikule Käina vallale lööb kaasa ka kogukond Orjaku külaseltsi ja teiste vabaühenduste näol, samuti kohalike kalurite ja ettevõtjate osavõtul – iga väike osake moodustabki kokku terviku. Lisaks veel kogukonna ühistel jõududel suveperioodil külamajas infopunkti lahti hoidmine, kus nii kohalikud kui külalised said tutvuda ka näitustega või soetada suveniire,

osaleda saalimaja kontsertidel ja muudel sündmustel. Ja mitte väike ei ole ka siin juba tehtud projektide tutvustamise osa teistele huvilistele, on ju Orjaku sadama ja külamajade arendusega käinud tutvumas suur hulk teiste Eestimaa piirkondade külade ja sadamate arendajaid oma õppereisidega, lisaks ka teiste riikide esindajaid alates Soomest-Lätist kuni Korea ja Jaapanini välja.

Kõik need komponendid kokku olidki põhjuseks Lääne-Eesti turismiarendaja 2013 tunnustuse saamisel. Oleme väga tänulikud saadud tunnustuse eest, täname seltsi tegevustele kaasaaitajaid nii tegude kui rahalise toetusega, eriti aga saalimaja ehituse toetuseks annetajaid, ilma kelleleta see maja ei oleks valminud. Samuti vabatahtlikke, kes aitasid infopunkti lahti hoida – Loore, Kati, Vlad, Tiina, Katariina, Siim, Ott, Ruta, Ann-Getter, Sten-Egert, Sven-Aigar, Maia, Elina, Luisa, Maria, Riina, Helika, Leonora, Kairi ja Virve – kes rohkem või vähem said oma

vaba aega infopunkti jaoks pühendada. Kokku külastas külamaju ligi 2000 külalist, mis on esimese suvehooaja ja olematu reklaami juures suur number. Täname Käina vallavalitsust hea koostöö eest ja loodame üheskoos jätkata Orjaku sadama ja küla arendustega ikka nii, et siin oleks hea elada meil endil ja puhata meie külalistel.

Kuu heidab hõbedasi varje ja küünlavalgus kuldset sära. On jõuluõhtu imeline algus – aeg lootuste ja unistuste päralt...

KAUNEID PÜHI KÕIGILE ja
HEAD UUT AASTAT!

MTÜ Orjaku Külaseltsi
juhatas

Margit Kääramees

Ain Koor

Toomas Vikerpuur

Foto: M. Kääramees

Mälestusi kodusaarelt

IV osa, algus 2012 aasta mai „Kassarimaas“

August Kubja

Saun.

Kui on juttu sündimisest, siis ei saa ka nimetamata jätta sauna. Saun oli hiidlaste elus nii suure osatähtsusega, et sellest ei saa vaikides mööda minna. Kui tormiselt merelt, külmast läbipuretuna maale tuldi, oli saun kohaks, kus kangunud liikmeid jälle sai soojendada ja elustada. Saun oli paigaks, kus suvise tööhigi ja sügisel rehetolmu võis maha pesta, isegi talvine külmus sai saunas ihudest välja aetud. Kui raskest tööst äravenitatud liikmed valutasid või oli „santi verd“ ihusse kogunenud, siis köeti saun soojaks ja kutsuti muljuja – masseerija -, kes liikmeid masseeris, või kupumoor, kes halva vere välja laskis. Saun oli arstimispaigaks ja täitis sünnituse korral haigla ülesandeid. Sünnitaja viidi soojaks köetud sauna ning väga paljud hiiu poeg- ja tütarlapsed olid oma esimest päikesevalgust saunas näinud.

Et äsjasündinud poeglapsest ei kasvaks karvast „metsameest“, vaid tuleks sileda nahaga tsiviliseeritud mees, selleks tuli tal läbi teha üks operatsioon, mis toimus saunas. Ka nende ridade kirjutaja on pidanud

sellest operatsioonist läbi käima. Tol korral oli ämmaemandaid vähe ja arsti ei kutsutud sünnituse korral. Nende ülesannet täitis vanem ja targem talu- või popsinaise, kelle ametinimetuseks oli „ell“. Oli tavaline küsimus sünnituse puhul: „Kes tal ellaks oli?“

Minu ellaks olnud väikese popsipere naine Oosi Liisu. Selle operatsiooni läbiviimine kuulus ella kohustuste juurde ja seda nimetati harjaste võtmiseks. Harjaste võtmiseks tehti pärmist ja peenest jahust vedel kliistritaoline segu, määrati karvased kohad seljal ning rinnal selle seguga üle ja kaeti riidega kinni, millele siis järgnes saunalaval vihtlemine. Kuuma vihtlemisega kleepusid karvad kliistri külge kinni ja kliister ise kleepus riide külge. Kui siis riie ühes kliistriga ära võeti, jäid karvad kliistri külge kinni. Et see protseduur kuigi mugav ei olnud ja lapsi karjuma pani, on päris loomulik. Tütarlapsed ei kuulunud selle operatsiooni alla.

Alljärgneva annan edasi sel kujul, nagu vanatädi Aet seda palju kordi jutustas. Ühel suvisel laupäevaõhtul pärast tööd läheb vanatädi õue ja kuuleb, et kusagil karjub

keegi laps. See ei ole harilik nutuhääl, vaid otse kisendamine. Tal on vaja midagi tuua ja läheb aita. Aidast väljudes on ikka veel karjumist kuulda, ta ei saa selgesti aru, kustpoolt hääl tuleb.

Ta ise küll vanatüdruk, aga siiski see lapse karjumine häiris teda. Et aru saada, kustpoolt see hääl õieti tuleb, ta läks õuest majade vahelt välja ja koplis lauda otsas kuulatas teraselt. Sealt kuulis ta selgesti – laps karjus Oosi suunas. Nagu välgusähvatus käis ta peast läbi mõte: nüüd võtavad harjaseid. Siis meenus talle Hele Antsu lugu, viha tõusis südamesse ja ühe jooksuga läks sauna ukse taha. Põrutas rusikaga vastu sauna ust ja hakkas vanduma: „Te häbemata naised, te tapate poisi ära! Laps karjub hääle ära, ta jääb eluks ajaks rinnutuks. Suure valuga neid teete ja kui hing sisse jääb, siis tapate neid“, ning vihaga tõmbas sauna ukse lahti: Oosi Liisu istus sauna laval, laps riidesse mässitult kõhuli põlvedel, vihtles last ja ise kordas: „Vihaleht kosutab, vihaleht kosutab, vihaleht kosutab.“

Nad kartsid vanatädi vannet ja viha ning operatsioon jäi pooleli, pärast ei juletud seda

enam korrata, aga ka eesmärk jäi saavutamata. Nüüd ei saanud enam seda sileda nahaga peent lihvitud meest, sest rinna peale on karvu järele jäänud ja õlanukid on tublisti karvased – kuid tsiviliseeritud meheks veel kõlvuline küllalt.

Igakord kui vanatädi seda kõneles, õigustas ta oma teguviisi ja jutustas hele Antsu loo. „Ants oli juba olnud suur poiss ja ühel tormisel sügispäeval lambakarjas Kuusiku Seljapõllu otsas – pärastine „hirmumägi“. Hunt oli tulnud ka lambakarja, Ants võtnud aiahirre ja läinud sellega hundi kallale teda lööma. Hunt võtnud hammastega hirre otsast kinni ja hakanud urisedes natukehaaval hirt mööda Antsule ligemale tulema. Üks hirre ots oli Antsu käes ja teine hundi suus, hunt olnud nii kiire ja osav, lasknud kord hirre lahti, aga enne kui Ants oleks hirt jõudnud ära võtta, hakanud uuesti kinni. Igakord kui hunt lahti lasknud ja uuesti kinni võtnud, tulnud ühtlasi hirt mööda viis-kuus tolli Antsule ligemale.

Ants näinud, et hirs viimaks lõpeb ja nad hundiga käsipidi kokku lähevad ning hakanud appi karjuma. Kuid tormise ilmaga ei kuulnud keegi, talud olid kaugel. Leisu Antsu Mart oli tuulikul jahvatamas olnud ja vahel veskimüra sekka nagu oleks kuulnud

appihüüdmist, aga ei saanud õieti aru, kustpoolt see hääli õieti tuli. Ants oli nii valjusti karjunud, et huntki oli viimaks kartma hakanud ja ära jooksnud ning ühtki lammast ei olevat kaasa viinud, aga Ants oli oma hääle kaotanud. Võis pärast selle peenikese heleda häälega rääkida ja sai nimeks Hele Ants.

Nad oleksid sind ka lasknud niikaua karjuda, kuni oma hääle oleksid kaotanud, kui mina ei oleks sinna jooksnud“, lõpetas vanatädi oma jutustuse.

Veel täitis saun üht tähtsat ülesannet: see oli talu õllekook. Sauna otsas oli välikook – paargu, kus talve läbi võis keeta. Paargus keedeti õllevett ja humalaid, kuna meski ning käärimestõrs asusid saunas.

Kui minna Käinast Kärkla poole, Tedre koplilt läbi Nõmba küllasse, siis paremal pool maantee ääres kõige esimesena talu hoonetest asus saun ja paargu ning kooguga kaev selle juures. See oli harilik saun, nagu kõik teised saunad Hiiumaal; ajalooliseks sai see saun sellega, et ühel enne-jaanipäeval suvisel laupäeva õöl oli see saun Jumala kohtukoda.

Inimeste nimed, mis siin esinevad, ei tarvitse olla õiged, sest see lugu ei ole ametlikult registreeritud,

kasutatud on tolleaegseid inimeste nimesid. Tol ajal ei olnud Hiiumaal autosid ega omnibusse, sõideti hobustega või käidi jala, isegi raudteed ei läinud veel Haapsalusse.

Lugu ise on järgmine:

Aastakümneid tagasi ärkas ühel ilusal suvisel laupäevahommikul enne jaanipäeva Käina valla mees Toomas unest. Kevadised põllutööd olid kõik tehtud, heinaaeg ei olnud veel alanud ja Toomas otsustas minna Kärdlasse mõne asjatalituse pärast. Et Tedre kopli tee liiga halb ja auklik oli, otsustas Toomas minna jala. Tubala küla vahel sõitis talle järele Nõmba küla mees Aadu. Toomas istus Aadu kõrvale vankrisse ja nad sõitsid koos Kärkla alevisse. Kui hobune paigale pandud, olid nad omavahel kokku leppinud: kui Toomas jõuab oma asjade õiendamisega enne valmis kui Aadu, siis tuleb ta hobuse juurde ja ootab senikaua, kuni Aadu tagasi jõuab, ning sõidavad koos tagasi. Kui aga Aadu enne jõuab kui Toomas, siis ei tarvitse Aadul Toomast mitte ootama jääda, vaid ta võib kohe hakata kodu poole sõitma. Kui Toomas oli tulnud kokkuräägitud kohale hobuse juurde, oli Aadu juba jõudnud ära sõita.

Toomas pidi jala kodu poole tulema. Nõmba külla jõudes oli hakanud pimedaks

minema. Toomas oli tugev ja tark mees, aga nagu igal inimesel on nõrk koht, millest küll tihti piinlikkust tunneb, kuid siiski sellest lahti ei saa, nõnda oli ka Toomaga – ta kartis pimedas. Ta ei julgenud öösel pimedas üksinda läbi Tedre kopli koju minna. Toomas mõtles, mis ta peaks tegema. Kas läheb Aadu ukse taha, koputab ja palub öömaja? Ei, seda tüli ta Aadule teha ei taha. Siis tuli jälle parem mõte: laupäeva õhtu ja saunas on käidud, saun veel soe, ta läheb maantee ääres olevasse Aadu sauna, puhkab natuke aega saunalaval ning läheb jälle edasi. Kui pikk see suvine öö õige ongi, vaid mõned tunnid. Toomas läks ja heitis saunalavale puhkama. Tundus nagu kuuleksid ta kõrvad mingisuguseid hääli, siis nagu inimeste jalaastumist, need nagu tuleksid saunale ligemale. Ta ei julgenud enam lamada, hüppas lavalt maha ahju juurde ja võttis keriselt kaks kivi kätte. Mõlemas käes kivi, jäi ta värisedes ahju juurde seisma. Paargu uks võetakse lahti, siis lükatakse sauna uks lahti ja kaks inimest istuvad ukse läve peale. Tooma hirm kadus, sest ta tundis häälest, kes need olid. Sellesama talu perepoeg Andres ja naabri talu tütar Kersti.

Nagu kevadel kõik loodus ärkab, lilled õitsevad, linnud

laulavad ja pesitsevad ning metsloomad otsivad endile seltsilisi, õhk täis sigitavat õietolmu – tol uussünni ja sigituse ajal ei saa ka inimese veri nii rahulikult soontes voolata kui talvel. Vana hiiu traditsiooni kohaselt käib inimsigutuse eel kolm eri astet: veri hakkab vimmeldama, süda hakkab puperdama, ihu läheb imelikuks.

Kersti kõrvale soojas istudes oli Andrese veri hakanud vimmeldama ja ta tegi Kerstile lasta ka ihu imelikuks minna. Kersti lükkas selle ettepaneku tagasi – praegu ei tule see üldse kõne alla. Kui Andres võtab teda naiseks, õpetaja on neile selleks loa andnud, kui nad ühes süngis ja ühe sõba all magavad, siis ei ole temal selle vastu midagi, aga praegu on see ebaseaduslik ning lubamatu. Pärast seda olid rääkinud muudest asjadest. Siis oli Andres uuesti, teist korda oma ettepanekut korranud. Keegi ei näe neid siin, keegu ei saa seda teada ja sellest ei tule mingisugust halba. Kersti oli ütelnud: “Kuigi inimesed ei saa seda teada, siiski on see patt Jumala ees. Jumal näeb meid ja Jumal kuuleb kõik. Kas sa, Andres, siis Jumalat ei usu?” Andres ei vaielnud Kerstile vastu, vaid ütles: “Kui me seda teeme, ega Jumal meie peale sellepärast kiviga ei viska”.

Kui Toomas seda lauset oli kuulnud, tõstnud ta mõlemad käed korraga üles ja visanud oma kivid, ühe Andresele ja teise Kerstile selga. Nagu nool oli Andres Kersti kõrvalt kadunud.

Sauna ja toa vahel oli väike põllulapike, mille peal olid kasvanud, need olid sahisenud, kui Andres ubadest läbi tuppä oli jooksnud! Ei siis olnud enam aega vaadata, mis Kerstiga juhtub. Enne kui Kersti paargu uksest oleks välja jõudnud, oli Andres olnud juba toa juures.

Hommikul valges oli Toomas oma kivid sauna põrandalt üles võtnud ja kerisele pannud, sauna ning paargu ukse pannud ilusasti kinni, vaadanud korra Andrese jooksuteed läbi ubade, roninud siis üle aia maanteele ja kõndinud kodu poole.

Andres oli hommikul sauna juures vaatamas käinud. Sauna ja paargu uks olnud kinni, ei kusagil kivi ega mingit märki, et keegi oleks saunas käinud. Nagu oleks see kõik paha unenägu olnud, aga selg valutas, kuhu kivi oli kukkunud ja jooksutee läbi ubade oli selgesti nähtav.

Jumal oli siiski kiviga visanud. Järgmisel aastal kutsutud Toomas, kui Aadu kauaaegne tuttav, Kersti ja Andrese pulma.

Marie Under naise ja emana

Sirje Kiin

Marie Under (1883-1980) oli andekas ja ilus inimene, aga peamiselt eristas ja tõstis teda teistest kaasaegsetest esile tema erakordne julgus ja iseseisvus väljendada oma tundeid esimestes eestikeelsetes luuletustes ning teha eluvalikuid, mida ümbritsev seltskond ja isegi ta oma perekond heaks ei kiitnud.

Under oli üks esimesi naisi 20.sajandi alguse Eestis, kes lahutas kahe teismelise tütre emana oma esimesest mehest Karl Hackerist, kui selgus, et see abielu ei toeta piisavalt tema vaimseid pürgimusi, tema loovust, tema kirglikku soovi luuletada. Ei tsaariaegne kohus ega kirik nõustunud naise lahussooviga. Under sai lahutuse alles kuus aastat hiljem, kui Eesti Vabariik oli juba sündinud, seadused muutunud ja tsiviillahutus osutus võimalikuks.

Marie Under oli poliitiliselt äärmiselt julge naine. Ta oli ainus eesti luuletaja, kes sõandas avaldada II maailmasõja ajal poliitiliselt kaastundlikku isamaaluulet kogus „Mureliku suuga“, samal ajal kui teised (mees)poeetid vaikisid ning ootasid aegu, mil poliitilised olud on selginenud ja sõja

võitja teada. Under tegi väga julge valiku ka siis, kui 61.aastasena otsustas koos perekonnaga põgeneda Rootsi 1944. aastal, kui Eestit ootas ees uus Nõukogude okupatsiooni aeg. Tema kaastundlik poliitiline isamaaluule oli moraalseks toeks ja taskupiiblik paljudele rindemeestele ja vangilaagris vaevlejatele.

Under sõandas tunda oma luules sügavalt kaasa Soome Talvesõjas hukkunud, lumme külmunud sõjameestele ning Siberisse küüditatud eestlastele. Ta tegi seda ajal, mil keegi teine seda avalikult teha ei julgenud. See eest kuulus talle tuhandete lugejate eluaegne tänu.

Raskel sõjaajal, kui toit oli linnas peaaegu otsas ning selle hankimine üliraske, hakkas armastatud luuletaja ootamatult saama toidupakke oma anonüümsetelt lugejatelt, kes avaldasid sellega talle tänu kaastunde ja julguse eest. Sünnipäevadel külvati Under üle sadade roosidega, mis tulid tema luule austajatelt ja mida tema teine abikaasa, kirjanik Artur Adson, suure hoolega kokku luges. Underil oli sada lemmiklille, kuid sünnipäevaks kingiti talle ikka roose. Ka tema tammepuust kirst kaunistati 1980 aasta

septembris tütarde soovil roosade roosidega.

Päikesenaine.

Kõik, kes Underit kohtasid ja tundsid, pidasid teda erakordselt säravaks vestlejaks ja sensuaalseks, tundlikuks naiseks. Isegi kõrges eas oli ta elegantne ja hoolitses oma välimuse eest. Ka surivoodil, ligi 99 aastasena, sättis ta ikka oma juukseid, et pilt tuleks kena. Underi mälu oli väga hea: ta laulis kõrges vanuses Stockholmi pikaravihaiglas peast Goethe saksakeelseid laule ning mäletas paljude sõprade perekonnaliikmeid ja lapsi nimepidi. Ta oli väga tähelepanelik oma külaliste suhtes ja tegi tihti komplimente.

Kui Eduard Vilde kirjutas oma menunäidendi „Tabamata ime“, siis pidas ta teatavasti Eva Marlandi kuju loomisel silmas Marie Underit, Eesti toonase seltskonnaelu keset – Päikesenaist, keda paljud mehed imetlesid ja kelle Tartu maantee kultuurisalongis käisid nii teatri-, kirjandus- kui muusikamaailma kuumad nimed. Siuru kirjandusrühmituski sündis 1917 just Marie Underi kui Printsessi ümber koondunud meesluuletajaist, tema talendi austajaist: Prints oli

Friedebert Tuglas, Paaž Artur Adson, aga ka märksa noorem Johannes Semper ning Henrik Visnapuu olid Underi andest ja isikust võlutud.

Kirjavahetusest oli võimalik üht-teist noore Marie Underi flirtimisvõlude ning – valmiduse kohta. Mariest kaks korda vanem kirjanik Eduard Vilde armus noorde daami, kelle kirjandusliku ande ta kohe ära tundis ning keda luuletama innustas. Vilde ema hellitas koguni lootust, et Mariest saab Eduardi naine, kuid Marie süda kuulus Karl Hackerile, oma noorpõlvesõbranna vennale.

Kui Marie oli Karliga juba abielus ning kasvas kaht väikest tütart Dagmarit ja Heddat, armus temasse omakorda kunstnik Ants Laikmaa, kes maalis temast mitu portreed. Laikmaast sai armuloo lühidusele vaatamata Underi eluaegne majasõber ja tütarde koolitaja. Nimelt õppis noorem tütar Hedda algul Laikmaa juures maalimist ning jätkas oma kunstiõpinguid hiljem tartus Pallases.

Marie oskas oma sõpru ning armastusi hoida. Kui ta ise armus 1917 suvel abielunaise ja kahe teismelise tütre emana sügavalt vallutavasse Friedebert Tuglasesse, siis paraku ei kestnud Tuglase tunded kauem kui ühe suve

ja sügise. Marie lootis Tuglasest tõepoolest oma printsi, kes päästab ta ebaõnnestunud ning vaimuseta abielust, kuid Tuglasest ei olnud küllalt meest, et siduda end oma anderikkuse kogu sügavusega armastava Underiga. Ometi suutis Marie pärast väarikat loobumist säilitada Tuglase oma elus sõbrana ka siis, kui mees oli abiellunud Eloga. Neist said samuti peresõbrad, kuni Underi-Adsoni viis Eestist eksiil ning Tuglaste põgenemine ei õnnestunud.

Eesti rahva südametunnistus.

Paguluses kõik muutus. Põgenemisteedekond oli olnud ränk, mitu kuud erinevates laagrites. Krooniline magamatus tegi oma töö: Under langes sügavasse depressiooni, millest ta suutis välja tulla just luule toel. Ta hakkas mälu järgi üles kirjutama oma varasemat loomingut ning see ta ilmselt päästiski.

Paguluses tõmbus ta siiski rohkem endasse, ei käinud enam tihti seltskonnas, küll aga kutsus valitud külalisi oma koju ning kostitas neid omaküpsetatud pirukatega nii hästi, kui kitsad põgenikustaatused olid seda võimaldasid.

Under oli loomult tagasihoidlik. See süvenes hilisaastatel, arenedes kohati

inimpeglikkuseks. Viimastel eluaastatel oli abikaasa Artur Adson see, kes otsustas, kes Underi juurde külla pääseb. Mõned kaasaegsed nimetasid seepärast hilisemat Adsonit Underi Kerberoseks. Aga Marie inimpeglikkusel olid omad põhjused: hilisaastatel oli ta austajate hulk muutunud nii suureks, et kõik eestlased, kes Stockholmi külastasid, soovisid Underi külaliseks saada. Tema väike pagulaskodu Mälari järve ääres, pisike kahetoaline üürikorter, ei võimaldanud sellist külastajate hulka mitte kuidagi mahutada. Ka mitte tema suurte, rahvusvahelisteks pidustusteks paisunud juubelite ajal,

Ometi sai Stockholmis Underi juures käimisest otsekui püharetke sihtkoht: keda oli seal kord vastu võetud, see oli õige eesti inimene, aga kellele öeldi ära (ükskõik mis põhjusel), oli ilmselt kahtlane või punane.

Mäletan kuidas nõukogude ajal sosistati kui imeasjast, Et Under oli vastu võtnud Aadu Hindi, aga oma kaassiurulast Johannes Semperit näiteks mitte. Samuti olin õnnelik, kui sain teada, et noor luuletaja Paul-Eerik Rummo sai siiski viimasel eluaastal Underit tema surivoodil külastada.

Marie Under emana.

Marie Underil sündis abielust Karl Hackeriga kaks tütart: Dagmar ja Hedda Hacker. Ta kirjutas oma lastest mitu ilusat, südamlikku luuletust, mis avaldati 20.sajandi algul mitmes luuleantoloogias, nii et Under saigi algul tuntuks laste teemal antoloogialuuletajana. Ta pühendas oma väikestele lastele palju aega ja tähelepanu, kasvatades neid ise, mitte lapsehoidjate abiga. Tõsi, tema ema ja õde aitasid teda alati majapidamistöodes. Ka paguluses elas ta koos oma õe ja noorema tütrega, kes aitasid teha majapidamistööd. Artur Adson oli see, kes käis turul ja poes ning hoolitses ka muidu pere majandusliku käekäigu eest, sest Under oli ju üks esimesi iseseisvaid vabakutselisi eesti luuletajaid. Tema sissetulekud olenesid ainult luulehonoraridest ja kirjandusauhindadest, mis ei ole teatavasti kuigi regulaarne tulu.

Marie Under oli emana üsna autoritaarne ning muretses vahel ehk isegi ülearu tütarde käekäigu ning tegemiste pärast. Oletan, et Underi kui ema tugev kontrollisoov võis johtuda just vastupidisest asjaolust: et ta abiellus (ebaõnnestunult) nii noorena, vaevu 18.aastaselt, ning jäi esimest tütart ootama mitu kuud enne pulmi, kui ta oli veel 17 aastane.

Noorel Mariel oli suur hirm oma mehevanemate ees, et noorpaar kolis kiiruga Moskvasse elama, varjamaks lähisugulaste eest esiktütrel täpset sünnikuupäeva. Allse siis kui Dagmar oli saanud leeriealiseks, söandas ema tütrel üles tunnistada tema tegeliku sünnikuupäeva, mis oli mitu kuud varasem, kui esialgsed paberid näitasid.

Olen lugenud täiskasvanud tütarde omavahelisi kirju ja päevikuid ning veel ligi 40 aastaste naistena sõltusid

nad ema loast, kas, millal ja kellega minna.

Underi noorem tütar Hedda oli armunud noorde andekasse kunstnikku Hando Mugastosse, aga kuna ema ei pidanud boheemlikku kavaleri vääriliseks väimehekandidaadiks, jäi Hedda elu lõpuni vanatüdrukuna ema juurde elama.

Vanem tütar Dagmar abiellus saksa sõjaväepastoriga Saksa okupatsiooni ajal, mis oli toona Hitleri armees ametlikult keelatud. Marie Underile meeldis väimees Herman Stock väga, sest noormees oli luuletaja ning temast tuli Underi luule saks keelde tõlkija. Kui saksamaal elava väimehega arenes Underil vaimne ja kirjanduslikult huvitav kirjavahetus, siis tütrel kirjutas ema pigem karmivõitu, käskivas toonis või siis murelikke kirju, õpetades teda, kuidas paremini väimeest toita, kirikla ruume puhtana hoida ning väimehe tervise eest hoolt kanda. Tundub, et tema muretses oma tütarde ebapraktilisuse pärast.

Noorem tütar Hedda oli emale lähedasem ja mõjus talle hästi, vanema tütrel Dagmariga oli rohkem konflikte ning arusaamatusi, eriti teismeeas. Heddast sai ka oma vana ema viimane hooldaja nende Stockholmi kodus, aga seal osutus

hooldaja seisund ühel päeval isegi viletsamaks kui põlveradikuliidiga voodis lamava Underi oma, nii et elu viimased aastad tuli Underil ja Adsonil veeta Stockholmi pikaravi haigla palatis.

Tänapäeval on kummaline lugeda tütarde kirjadest, kuidas ema ei lubanud osta koju televiisorit ega tahtnud, et tütreid kohvikus käiksid. Ta pidas seda kergemeelseks, tühiseks ajaviiteks, eelistades sellele lugemist. Ometi oli ta ise olnud nooruses, eriti Siuru-perioodil, silmapaistev ning särav kohvikudaam. Siuru kirjandusrühmitus tõigi Eestisse õige kohvikukultuuri. Alles siis kui vanurist ema oli viidud pikaravihaiglasse, sai juba pensioniealine tütar Hedda osta endale oma elu esimese televiisori.

Suur muretseja.

Marie Underi päevikuist ilmneb, et ta oli üpris suur muretseja. Ta tundis südamest kaasa kõigi lähisugulaste tervise- ja eluprobleemidele ning kandis neid muresid endaga alati kaasas. See ei mõjunud aga tema tervisele kuigi hästi, nii et teda vaegasid juba lahutuse algusest saadik, 1916 aastast krooniline

unetus, ägedad peavalud ning öised ahastushood. Paguluses need vaevused süvenesid. Under luges kirkliku huviga saksakeelseid arstiteaduslikke raamatuid ning püüdis end ise hüpohondrikuna diagnoosida, kasutas aga paljude tohtrite abi. Under ja Adson reisisid 1920 aastal korduvalt Berliini, kus Marie käis kuulsate ja kallite tohtrite juures konsultatsioonil, ent kõigi arstide vastus tema paljudele hädadele oli ikka üks ja seesama: närvid, närvid, närvid ...

Seepärast on raske leida Marie Underi eluloost hetke, mil ta oleks olnud tõeliselt õnnelik. Kui ehk, siis ainult mõned korrad. Esmalt 1915, kui ta kirjutas oma esimesed erootilised armastussonetid Artur Adsoni armuloo mõjul, ning teisel korral 1917 aasta suvel, mil ta oli värskelt armunud Friedebert Tuglasesse ning nad veetsid Birkenruhi mõisas Tallinna lähistel koos ühe kuumade südasuve. Sellest õnneajast sündisid „Sinise purje“ värvid.

1930.aastail valmis Underil ja Adsonil Nõmmel elu esimene kodumaja, ja kui nad 1033

sinna sisse kolisid, oluks seegi üks õnnelik aeg, kui seda poleks varjutanud Underi ema haigus ja surm. Under ja Adson said oma elu ainsas päriselus elada napilt üksteist aastat. Siis tuli minna.

Ja muidugi lapsed – tütreid tegid ema algul väga õnnelikuks, ent mida suuremaks nad kasvasid, seda suuremaks kasvasid ka ema mured nende pärast. Lapselapsi Underil polnud.

Underi suurimaks koormaks oli aga mure isamaa ja oma rahva saatuse pärast. Selle valas ta oma viimastesse luuletustesse, mis ilmusid pagulaskogudes „Ääremail“ ja „Sädemed tuhas“. Ülitundliku loojana ei saanud ta olla õnnelik ajal, mil ta oma rahvas elas vangipõlves.

Kord veel tagasi tahaksin leida kodutee, kodumullas siis magaksin välja kõik silmavee.

Marie Under puhkab Stockholmi Metsakalmistul, kuhu on maetud ka tema õde Berta, tütar Hedda ning abikaasa Artur Adson.

Artikkel on pärit ajakirjast „Mari“ oktoober 2013

Tänavu 27.märtsil möödus 130 aastat Marie Underi sünnist

Hiiumaad hinges kandnud Aino Kallas ja Marie Under

Elle-Mari Talivee

2013. aasta suvel sain Hiiumaa folgi raames kahel õhtul Aino ja Oskar Kallase suvemajas rääkida kahest suurest kirjanikust, kel oli nüüd ühtlasi juubeliaasta: kevadel, 27. märtsil 1883 ilmavalgust näinud Marie Underil möödus 130. ja suve südames 2. augustil ilmale tulnud Aino Kaldal 135. aastat sünnist. Kirjutasin nüüd mõned mõtted üles.

Mõlemad nimetatud kirjanikud igatsesid laias maailmas ikka taga üht maakillukest: Kassari saart.

Nad kumbki ei olnud sealt pärit, Under oli seda küll vanemate kaudu. Ta sündis Tallinnas Kassisabas Kassarist pealinna tulnud Priidu ja Leena Underi teise tütrena. Priidu Under oli olnud hinnatud Kassari koolmeister – miks ta pealinna kolimise kasuks otsustas, ei olegi täpselt teada. Võib-olla ei osanud ta venestamisprotsessi alates koolis õpetamiseks piisavalt vene keelt (ehkki Tallinna-kolimise aeg, 1881, on selle kohta pisut vara), võib-olla meelitas linn oma võimalustega, tema noor naine oli selle paiga juuba ära proovinud – Leena

Kerner teenis enne abielu Tallinnas baltisaksa peres, paruness Ferseni juures. Seda tegi ta mingil määral ka abielu ajal: paruness Fersen on tema noorima tütre Berta ristima – ja auameti tõsiselt võtmist kinnitab ristilapsele kingitud suur keeruliste initsiaalidega hõbelusikas Underi ja Tuglase muuseumi kogudes Nõmmel. Esimene laps Evangeline on sündinud veel Kassaris. Tallinna agulis suurenes pere veel õe Berta ja venna Christfriedi võrra. Eva kolis abielludes Põhja-Kaukasusse, raamatuköitjast Berta elas enamuse elust Marie Underi peres, vend Kiks, kuldsete kätega elektrik, suri enne 50. eluaastat tiisikusse. Marie Under kasvas oma kahe tütre kõrval ka vennatütart.

Aino Julia Maria Krohn sündis aga Soome lahe idanurgas Viiburi lahe ääres Kiiskilä perekonnamõisas saksa-soomerootsi perre – ta oli oma isa, rahvaluuleteadlase Julius Krohni kolmas, eelviimane laps. See oli Julius Krohni teine abielu, tema abikaasa Maria Wilhelmina Lindroos oli koolijuhataja. Peres otsustati rääkida soome keelt ja Krohnide lastest kasvasid soomemeelsed haritlased: vend Kaarlest

rahvaluuleteadlane, kõigist õdedest kirjanikud. Anni Helmi Setälä ja Aune Krohn jäid keskmise õe varju, ent ka nende looming on tuntud.

Marie Under

Kaugelt saarelt pärit vanemate juttudest tuttav paik sai Marie Underi jaoks reaalsuseks 9-aastase tüdruku esimesel suurel reisil purjelaevaga Tallinnast Hiiumaale ja Kassaris, Matsi-Peetri tallu. Küllap oli see halulaevaga tehtud reis unustamatu, sest muljed ja motiivid toonasest suvest on hoomatavad läbi poetessi loomingu. Underi luules on imelist merevalgust, merelindude nimesid, oma sidumist unistusliku meresaarega. Kassaris tuli ta ikka ja jälle suvitama: noore emana tütre Dagygga 1904. aasta suvel Moskvast (Palade tallu), hiljem oma teise abikaasa Artur Adsoniga puhati näiteks 1927. aastal sessamas majas, kus suvitasid tavaliselt Aino ja Oskar Kallas.

Under on rääkinud:

„Minule on Kassari jäänud alati maailma ilusaimaks saareks. Ilusamaks kui on paljureklaamitud „La plus belle Isle du Monde“ – Capri. Viibisin Capris küll aastaid

hiljem – 1929 – koos Artur Adsoniga, suvitades Piccolo Marinas, kuid juhtus udune ilmastik, teed tolmasid lubjast ja kuumus tegi liiga. Võib-olla oli see mulje ühekülgne, kuid Kassari oma avaruse, karske avamere ja vaese looduse ilurikkusega on mulle jäänud alati suuremaks elamuseks. See oli nagu tükki minust endast ja mu tõust.“ (Intervjuus Juhan Koklale.)

Artur Adson on oma mälestustes maininud Underi ema Leena üht imelist lapsepõlvemälestust: korda, kui Leenu tüdrukukesena Kassari sääre tirpi pidi asunud taeva minema: seal saanud ju silma järgi maa ja taevas kokku. Tirbi otsas olnud ta kindel, et süü taevajõudmatuses siiski mitte eestlibiseva laotuse poolel pole, vaid tema enese veel nõrgas usus (A. Adson. Kadunud maailm. Toronto, 1954).

Oma suvemaja Tallinna lähedale muretseti 1930. aastate lõpul samuti mere äärde: meri oli küllap üks enese maailmas paigutamise parameeter. Kui palju luuletaja kodurannast või kodusaaress unistas siis, kui tagasiteed pärast Rootsi minekut enam olla ei saanud, on omaette küsimus. Saar/meri/rand on üks korduv sõna Underi loomingus. Tükike temast endast.

Aino Kallas

Noor soome luuletaja Aino Krohn abiellus eesti mehe, Saaremaalt Kaarmalt pärit Oskar Philip Kallasega 1900. aasta suvel. Esialgu elati Peterburis: järgmisel aastal väitles Oskar Kallas samal päeval end doktoriks, kui perre sündis esimene tütar Virve Ainikki. Mõni aasta hiljem koliti Tartusse. Eestimaal avanesid Aino Kaldale maa, ajalugu ja paigad, millest ta edaspidi ammutas oma loome, ja millesse andis ta enda: tema ja Oskar Kallase lastest kasvasid eesti nimedega ja eesti keelt kõige tähtsama keelena kõnelevad inimesed, mis oli omas ajas siiski erandlik. Ka kirjanik Aino Kallas sai kirjanikuks just siin, mitte Soomes. Küllap tingis selle osalt see vastuokslik, muutmist vajav, loomerahu mitte võimaldav keskkond, mis ei lasknud laisalt luua: Noor-Eesti, noored ja uljad, vastuolulised kirjanikud. Saaremaa, Tartu... Kassarisse satuti suvitama alles 1920. aastatel, kui Oskar Kallas oli Eesti saadikuks Londonis. Ent saar võitis siis nende südamed jäägitult: võib-olla oli selleks ajaks Aino Kalda puhul kulmineerunud kuidagi ka lapsepõlvest kaasas kantud mereigatsus Viiburi lahe äärest, mille ta oli kirjutanud juba lühiromaani „Katinka Rabe“. Suvituskohast tähendas saar talle palju enam: saared on

kujunenud minu saatuseks, ütles ta ise. Salapärane miski sai kuju Hiiumaa-teemalises loomes, „Reigi õpetajas“ ja „Hundimõrsjas“.

„Hundimõrsja“...

Naispeategelaseks on Hiiumaa Suuremõisa metsavahi Priidiku kaunis naine Aalo, ta on Kassarist pärit. Punapäine neidis kannab vasaku rinna all ööliblika tiiva moodi tulekirja, nõiamärki, ja „teeb“ oma tulevase mehe „ära“ esimesest kohtumisest – Priidik vaatab nimelt salaja pealt, kuidas naised lambaid pesevad, ning ühe neiu õrnus loomade vastu sunnib teda jääma ka pärastiseks piiluma seda, kuis neidis ennastki merre pesema läheb. Ent abielunaisena armub Aalo hunti, metsavaimu: ta armsam on „Diabolus sylvarum, Metsa ja Hundi vaim, kelle kodu on soo peal ja laanes, julge ja ilmkartmatu, võimu ja vabaduse, aga niisama ka märatsemise ning vägivalla vaim, salatud üle kõige mõistuse, kiire kui üks tormituul ja põlev kui maailma süda, kuid kummatigi Pimeduse ahelas“. (A. Kallas. Hundimõrsja). Ta leiab suure kivi õõnest hundinaha ja läheb huntidega, et olla vaba ja armastada. Teisalt tõmbab teda ikka ka koju, ta käib hundinagi last imetamas ja sünnitab oma abikaasale

teise lapse, keda viimane omaks ei tunnista. Teistest huntidest eristab libahunt-Aalot valge laik rinnal sel kohal, kus ta naisena hõbesõlge kandis, ja igatsus inimeste järele. Rahu leiab ta lõpuks oma mehe käe läbi, kes teda hõbedase püssikuuliga laseb.

Jutustuses on imelist vabadust, mis seostub kuidagi taas selle saare ja kogetud loodusega. Isegi kui diplomaadi- ja kirjanikuproua supelvankriga ujumas käis ja tekitas Eestis mõnigi kord mõistmatust, mille aluseks oli vööras kontekst – näiteks pahameelt Londonis kantud jaanalinnusulgede pärast, mis aga kuulusid kohustuslikku tualetti kuningannaga kohtumisel – viis ta oma Kassarist sündinud igatseva hundineiuga Eesti saare Londonisse ja Ameerikasse, suure ingliskeelse kirjanduse juurde, avarasse maailma.

Sõda võttis Eesti, Aino Kallas kaotas Eesti okupeerimise tõttu kaks last. Noorem tütar Laine Ilona, esimesi eesti turismiinspektoreid, hukkus siin vene sõduri juhusliku kuuli läbi, poeg Sulev võttis endalt julgeoleku ülekuulamiste tõttu elu. Aino Kallas koondas nende raskete päevade kaotuseluule mitmesse kogusse, millest üks kannab

pealkirja „Kuoleman joutsen“ – Surmaluik. Luigel on soome folklooris oma koht, Kalda „Reigi õpetajas“ on see Reigi lahe linn, keda kohalikud jahivad, kauni Catharina võrdkuju, nüüd saab ta veelgi süngema tähenduse. Huvastijätuks.

Kallas ja Under

Kaht kirjanikku seob peale selle saare kalliiks pidamise omavahel veel mitu asjaolu: Kallas on Underit arvustanud, Under Kallast tõlkinud. Just Aino Kallas paigutas siis ju loometee alguspoolel asunud poetessi Marie Underi esimesena ühte ritta suurte eesti naisluuletajatega, nimetas teda koos Lydia Koidula ja Anna Haavaga. Lähemalt nad ei suhelnud. Ent nende loomingus ja saatuses on mitmeid huvitavaid kokkulangevusi, mida ei oska teisiti nimetada: kasvõi ühisjooni eluteel, nagu mitmed inspireerivad armastused abielusuhte kõrval, mis mõlema loomingus on sarnaselt äramäkimist leidnud. On ühed teemad: paneme kõrvuti kasvõi Kalda „Barbara von Tisenhuseni“ (seegi on Hiiumaa-perioodil kirjutatud) ja Underi „Porkuni preili“. On mõlema uudishimu loomingu tarbeks ajalugu uurida, on ühtmoodi kujundeid armastuse kirjeldamisel. Aga ka päris lihtsat muud:

mõlemal noore abielunaisena veedetud aastad vööras suurlinnas, – Kaldal Peterburis, mida Helsingi kultuuriruumist tulnuna oli raske taluda, Underil Moskvast, mis jäi niisama vööraks. Oma loomingu mõistmise otsimine, elu- ja loomejulgus, teod, mis „veriseima väikekodanluse maal“ (nii kirjutas kord Vilde Underile) kummastust tekitasid. Ja nad mõlemad muutsid eesti kirjandust: nendeta ei oleks see selline, nagu praegu. Ei tea, kas oleksid nad seda tunnistanud, kui oleksid kord Kassari rannas kahekesi kokku juhtunud ja pikemalt jutusoone peale saanud? Päevavarju all, päikesevalgust triibutamas tirbi otsa kiirustavad pilved...

Koidulaulik Koidula

Barbara Lehtna

Süüvides Lydia Koidula (1843-1886) luulepärandisse, tekib küsimus, kes ta oli oma eraelus. Siiani pole lõpuni selge, mida näiliselt uhke ja suurejooneline Koidulaulik tegelikult mõtles, mis olid tema motiivid ja milline oli ta emana. Vaieldav on seegi, kuhu mulda pooleldi saksa päritolu luuletaja tegelikult maetud tahtis saada.

Eestist Venemaale kolis Lydia Koidula, kodanikunimega Lydia Emilie Florentine Jannsen, alles aastal 1873, kui seljataha jäid tegemised ja ettevõtmised, mis ta igaveseks Eesti rahva kultuurilukku olid kirjutanud. Aitas ta ju isa Johann Voldemar Jannsenil Pärnus välja anda Eesti esimest ajalehte „Perno Postimees“, lisaks kirjutas esimese naisluuletajana raamatute kaupa isamaalisi luuletusi ja aitas asutada Eesti esimese näitetrupi. Koos teiste väarikatega, nagu Kreutzwald, Hurt ja Jakobson, on ta üks ärkamisaja võtmetegelasi.

Lydia Jannseni kodusest elust ja õhustikust on teada üsna vähe, aga sellest on tekitatud kaunistest romantiline pilt. Näiteks räägitakse paljudes õppetekstides, kuidas tüdruk kümneaastaselt Vändras elades talu ümber elavate

sulastega suhtles ja niimoodi eesti rahvaga suhestus, kuid tegelikult kolis Jannsenite pere Lydia sünnitalust Vändrast Pärnu linna ajalehte toimetama juba siis, kui tüdruk oli kuuene. Samas ei saa muidugi alahinnata mälestusi lihtsast maaolustikust, mis väljenduvad paljudes luuletustes aiaäärsete tänavate ja täpsete looduspiltidena.

1850.aastal Pärnusse kolinud, tegi Lydia, koduse nimega Lolla, juba paljusid majapidamistöid, kuna tema ema, päritolult Saksa kodanlane, oli noorusest peale kehva tervisega ja rahvajuhist isal, kes oli hõivatud pere ülalpidamisega, olid anda koolitunnid ning kirjutada ajaleht. Seega pidi Lydia lisaks tavapärasele töödele, üsna noorena hoolitsema ka oma viie noorema õe ja venna eest ning hoidma korras isa kirjavahetust ja raamatupidamist.

Pidev stress ja vastutus.

Lydia koolipõlvest on teada, et alghariduse sai ta nagu ümberkaudsed lapsedki Jannsenite peetud vallakoolis, kuid pärast seda astus ta 1854. aastal Pärnu linna tütarlastekooli, kus lisaks kodus omandatud saksa ja

eesti keelele õppis selgeks ka prantsuse ja vene keele. Tunnistuse peale on Lydiale aasta enne lõpetamist kirjutatud, et ta on väga hoolas kirjandustundides, kuid võiks rohkem rõhku panna vene keelele ja matemaatikale. Küllap selline noomitus mõjus, sest kooli lõpetas ta 1861.aastal juba väga heade tulemustega, mis lubasid teha ka koduõpetaja eksami.

See tähendas aga, et niigi suuresti papa Jannseni jaoks töötav 17 aastane Lydia hakkas nüüd tunde andma ka isa kooliõpilastele ning pühendas veelgi enam aega koduse raamatukogu loomisele ja ajalehe kaastöödele. Just sel ajal hakkas ta hoolimata töötempo kirja panema esimesi saksakeelseid luulekatsetusi, mida kinkis näiteks õde Eugeniele sünnipäevaks.

Isa sõprade ja kolleegidega tutvudes alustas söakaks nooreks naiseks sirgunud Lydia ka ise kirjavahetust mitme kirjamehe ja mõtlejaga üle Eesti. Kuulsamateks neist oli C.R.Jakobson, kes muuseas andis Lydiale koiduaega tähendava kirjanikunime Koidula, ja Jakob Hurt, kellelt noor mõtleja sai nii suurt tuge kui õpetust edasiste mõtete elluviimiseks ka siis,

kui füüsilist jõudu ja päevavalgust kõige äratemiseks nappis.

Eriline side oli Koidulal aga Fr.R. Kreutzwaldiga, kellega hakati kirjavahetust pidama pärast seda, kui Kreutzwald oli ühes trükitud kalendris kirjutavate naiste kohta pilke avaldanud. Koidula, kellele sõnad nagu „kirjaneitsi“ ja „paberinirk“ nähtavasti haiget tegid, pidas vajalikuks sellele vastata ja kirjutas Kreutzwaldile kirja, täis põhjendusi, mille peale kirjamees vabandust palus ja end „ekslikuks inimloomaks“ tunnistas.

Pärast seda hoogustus kirjavahetus niivõrd, et varsti pöördus Koidula „oma teise papa“ Kreutzwaldi poole abipalveis, kuna tunnetas, et tal pole piisavalt jõudu midagi suurt ellu viia. Lydia algset loomingut saadavad kirjaridadesse talletatud muremõtted ja pidev stress vastutuse pärast, mida ta tundis enesel Eesti rahva ees lasuvat. Näiteks kirjutab ta arstiametit pidavale Kreutzwaldile, et too annaks talle nõu, kuidas paremini kirjatööst väsinud ja valutavat kätt puhata, et järgmisel päeval veelgi rohkem ära teha.

Lisaks muredele kirjutab Koidula Kreutzwaldile oma igapäevaelust, millele too vastab tihti meelituste ja kiindumusavaldustega. Koos arutletakse ka ilmunud

teoste ja elava Tartu kultuurielu üle sõbralike viisakuspiiride ja teineteist kutsutakse Papaks ja Koidulaulikuks.

Kiindumused ei ole kirjaneitsile.

Suur töökoormus ja isiklikud saavutused jätsid aga noore naise ilma isiklikust elust. 1863. aastal Tartusse kolides avanesid küll suuremad võimalused omaealistega seltsida, kuna Tartu ülikoolis käis palju haritud ja headest perekondadest pärit üliõpilasi üle Euroopa. Lydia Koidula lähenes meheleminekueale, kuid papa Jannseni tüdart ei julgenud kosida ükski tudeng ega algaja kirjanik. Siiani ei ole ka teada, kas oli huvilisi või proovijaid.

Küll on dokumenteeritud kõik isaga Soome kirjanik Antti Almbergi juurde, kellega tehti koostööd, et Eesti esimest laulupidu korraldada. Tollased Soome ajakirjanikud on üles tähendanud, et noor eestlanna oli kogu Soome-reisi vältel äärmiselt elava olekuga ning lisaks ilusale välimusele ka vaheda mõistusega, kuna suutis Almbergi seltskonnas olles teravaid nalju välja mõelda ka siis, kui teised juba pikkadest jalutuskäikudest väsinud olid.

Pärast tagasitulekut läkitas Koidula Almbergile vähemalt ühe kirja, milles väljendas oma sügavamaid tundmusi, kuid mees ei vastanud noore

eestlanna tunnetele ja oma pettumusest rääkis naine taas kord kirja teel oma õele Eugeniele.

Koidula kihlus Tartu ülikoolis õppiva lätlasest sõjaväearsti Eduard Michelsoniga 1871. aastal, misjärel manitsesid teda paljud sõbrad ja kaaslased, näiteks keeleteadlane F.J.Wiedemann, soovitades kirjaneitsil üldse mitte abielluda, kuna abielu ei olevat temasuguste jaoks. Samuti olevat olnud tõre temast 40 aastat vanem Kreutzwald, kuid Koidula otsus oli kindel.

Lydia oli abielludes 27 aastane, olles tol ajal juba peaaegu vanatüdrukueas. Seega võib arvata, et paljusid üllatanud abielu oli viimasest ölekõrrest haaramine ning võimalik, et ka vastus Almbergi külmale suhtumusele.

Kroonlinna kroonik.

Kuna arstikutse omandanud Michelson suunati sõjaväekohustuste tõttu Kroonlinna, oli ka Koidula jaoks selge, et kodumaa tuleb seljataha jätta. Kuigi ühest küljest oli asjade selline kõik keeruline muutus, andis see teisest küljest võimaluse isa pealesurutud kohustustest vabaneda ja oma huvidele pühenduda.

Küllap polnud tolleks ajaks Eestimaa pinnal kuulsuse ja

olulise staatuse omandanud naine aga valmis olema suures ja tuulises Peterburi eeslinnas järsku lihtne ja tavaline koduperenaine, kelle hooleks jäid aastail 1874-1884 riburada sündinud neli last ja majapidamine. Kuigi jätkus kirjavahetus kodustega ning Koidula külastas Eestit lausa mitmel korral, tekitas suur vahemaa pingeid tema sees kui ümberkaudsetega.

Kirjadest õde Eugeniele võib lugeda, et tema abikaasa on tuim ega ela kaasa vaimsetele püüdlustele. Abikaasa süüdistas Koidulat, et too pole õige ema nende kahele tütrele. Abielupaari esimene poeg Hans Voldemar suri nelja-aastaselt leetritesse, mis oli perele suur löök. Samuti pidi Lydia matma oma noorema poja Maxi, kes sündis surnult. Isegi koos tütarde Hedwig-Hedda ja Annaga ette võetud Euroopa ringreisid ja külaskäigud Saksamaale, et tutvuda väärt Saksa kirjanike ja ajaloomuuseumidega, ei suutnud järjest masenduvat Koidulat aidata.

1860. aastatel kirjutas naine koju, et hakkab halliks minema ja rinnas on valud. Ja kuigi kehvast tervisest hoolimata üllitas Lydia Koidula Kroonlinnas veel

viimase kolmandiku oma värssidest, ei suutnud ta süveneva masendusega, olenemata näilisest elujärje paranemisest – olid tal nüüd ometi oma teenijad ja töölised -, toime tulla. Laste kasvatamine ei inspireerinud teda võrdväärselt kirjandussalongide aruteludega.

Viimane väsimus.

1882. aastal selgitati välja, et Lydia on haigestunud rinnavähki. 1884. aastal opereeris teda Peterburi arst professor Reyhor ja mõnda aega tundus, nagu oleks Koidula paranenud. 1885. aastal kukkus ta aga keldriluugist alla, õnnetuse tõttu rebenes lahti värske lõikushaav ning selle paranemine võttis mitu kuud.

Samal aastal külastas ta tütardega Saaremaad, kuna mereline õhk pidi tervisele head tegema. Järjest halvenev tervis ja võimalik, et ka masendus, sundisid teda päevas mitut valuvaigistavat morfiini- või oopiumisüsti tegema.

1886. aastal oli selge, et Koidula ei parane, ja ta hakkas valmistuma surmaks. Iseseisva, vahest isepäiseigi luuletaja puhul tähendas see viimaseid ridu kodumaale ja

rahvale ning teatavaid korraldusi, et lastega oleks tulevikus tema lahkumisele vaatamata kõik korras. Koidulaulik suri Kroonlinnas 1886. aastal 43-aastasena. Vanemad saatsid koduaiast roose, millega vooderdati luuletaja kirst, hauale püstitati valge marmorrist.

Lydia Koidula põrm maeti ümber Tallinna Metsakalmistule 1946. aastal. Kroonlinna mulda jäid aga abikaasa ja noorem poeg. Palju poleemikat tekitanud ümbermatmisele tuli kohale ka Lydia tütar Anna, kelle sidemed Eestiga tipnesid külaskäikudega Pärnusse ja Tartusse, kuid kes nagu ka õde Hedwig, ei rääkinud enam eesti keelt. Mõlemad Koidula tütreid elasid ja surid välismaal.

Koidulaulik jääb endiselt paljuski mõistatuseks. Tõenäoliselt oli tegemist märksa keerulisema isiksusega, kui on teada, sest teisiti poleks selline tegus edumeelsus võimalik olnud. Papa Jannsen tituleeris oma tütre juba varases eas Eestimaa lapselapseks, rahvas Koidulaulikuks. Lydia Koidula ise kirjutas aga Kreutzwaldile, et ta on vaid õppida tahtev laps, kes ilmselt enne sureb, kui kõik selgeks saada jõuab.

Tänavu 24. detsembril möödus 170 aastat Lydia Koidula sünnist ja 26. detsembril 210 aastat Fr.R.Kreutzwaldi sünnist.

Ajakirjast „Mari“ juuni 2013

Koidula tütred

Hilve Rebane

Nende elu ja saatus on jäänud varju. Naiseliku huviga küsitakse: kuis käis Koidula tütarde käsi?

Koidula värvukesed (varblased) Hedwig (Hedda) ja Anna (Ännchen, Enken) olid üks kümne ja teine kaheksa-aastane, kui ema suri. Isa pühendas edaspidise elu tervenisti neile, kogudes ka soliidset kaasavara ja raha, mis sõdade ja revolutsioonide käigus paratamatult kaotsi läks. Isal oli kombeks käia tütardega algul peaaegu iga päev, hiljem pühapäeviti Kroonlinnas saksa surnuaial ema haua, mis oli aastaajale vastavalt lilledega kaunistatud ja mida ümbritses metsviinapuu väätidest raudaed. Hauapeatsisse paigutas leinav elukaaslane mõned aastad hiljem halli marmoristi.

Koidula tütrega Hedwig 1876.a

Armastava emasilмага oli Koidula jälginud oma laste eripära: Hedda oli pikk, sihvakas, nõtke nagu pääsuke, Anna rässakas, terve ja rõõmus, väsimatu vallatustes ja müramises. Anna mäletas ema enamasti vaikivana või siis haigevoodis, kirjutamas. Aga tütred mäletasid ka ema laulu, mõnd sõnade ja viisiga, sügavat kõnehäält, klaverimängu, tantsu oma väikeste külalistega ema klaveri saatel. Une-eelsed tunnid ema voodis tema muinasjutte kuulates püsisid elu lõpuni õnnelikena meeles. Ema õpetas lugema – õhtupalvet, aabitsat ja lasteraamatuid –, jutustas lugusid Piiblist. Romantilisena seisis meeles õhtud ema süles istudes, kui läbi akende alla paigutatud filodendroni- ja palmilehtede paistis öine taevas helkivate tähtedega. Jõulud olid tulvil lillelõhna, sest isal oli

kombeks kinkida kaasale pühadeks apelsine ja rikkalikult hüatsinte, mis lõid eriti piduliku meeleolu. Anna arvates oli Hedwig karakterilt rohkem emasse, tema aga isasse. Hedwig oli raamatukoi, ent sobis väga hästi lastega, s.o. oli kasvatav, pedagoogiline, ka õe suhtes. Mõlemad olid daamid, s.o. väliselt pärinud ema hoiaku ja rühi.

1886. aastal sooritasid mõlemad tüdrukud sisseastumiseksamid Kroonlinna gümnaasiumi, kus õppisid nelja esimese klassi lõpetamiseni. Väljaspool kooli omandasid nad prantsuse keele ja võtsid klaveritunde. Seejärel saatis isa nad Peterburi saksakeelsesesse Feldmanni erapansioni (instituuti), kus mõlemad, eriti Anna, hiilgavalt edasi jõudsid. Koolis omandasid nad viisakad maneerid ja saksa keele oskuse, aga ka pedantse vooruslikkuse, mida eriti Anna on kahetsenud.

Küpsustunnistust kool ei andnud. Anna omandas selle Pariisis Sorbonne ülikooli sisseastumiseksameid tehes. Ta õppis arstiteadust, et avada Sise-Venemaal haigla vene talupoegadele. Mõlemad õed olid haaratud narodnikute ideedest, soovist pühenduda rahva

teenimisele. Hedwig lõpetas samal eesmärgil põllutöökooli. Ta pühendas end omakorda isale selle eluõhtul, oli tema perenaiseks ja põetajaks Kroonlinnas. Hiljem elas ta Peterburis kolmetoalises korteris, kus leidsid tasuta pansioni ka kolm naisüliõpilast.

Revolutsioonijärgses Leningradis sai ta tööd keeleõpetajana. Ta suri ümberpiiratud Neevalinnas 1941.aasta sügisel, maeti Ohta kalmistule. Kõik emast säilinud käsikirjad, perekonna kirjad ja dokumendid andis ta eestlasest korterinaabri Alida Aagi kätte, kelle kaudu need jõudsid Eestisse ja on hoiul Tartu Kirjandusmuuseumis. Eesti keelt ta ei osanud ja talle oli sisendatud, et ema

luuletused õhutavad rahvastevahelist vaenu.

Anna õpingud katkesid, sest ühe mõtlematu eksperimendi tõttu (võttis liiga palju ravimeid) kaotas ta peaaegu täielikult nägemise. Reisinud Euroopas ja Alzeerias, leidis ta lõpuks kodu unistustelinnas Firenzes, kus elatas end keeletundidega. Aastatel 1934-1944 elas ta Tartus, siin kodunemata, sest ei osanud eesti keelt ega tahtnud seda eelarvamustest kammitsetuna ka õppida. Isa pidas end liivimaalaseks vanade seisuslike eelarvamuste tõttu: oli ta ju haritud baltlane, seega mitte enam lätlane, aga sakslased ei lugenud teda oma rahvusesse kuuluvaks. Hedwig pidas end sakslaseks, Anna – venelaseks, tegelikult

olid mõlemad kaotanud rahvustunde.

Kuni 1948. aastani elas Anna Mecklenburgi vanadekodus Saksamaal väga viletsates tingimustes. Mitte legaalselt, ent siiski laitmatute vahenditega jõudis ta jälle 1949. aasta maikuu Firenzesse, kus ta elas oma õpilase, Teises maailmasõjas langenud professori lese Margherite Santi-Farina villas. Eesti pagulaskond korraldas tema heaks korjanduse, et ta vanaduspäevi pisut toetada. Anna Michelson suri 27. detsembril 1965. Ta sängitati Firenze Allori kalmistule. Eestist lahkudes oli ta siiski avaldanud soovi tagasi tulla ja leida rahupaik emapoolse vanaisa matuseplatsil Raadil.

Ajakirjast „Eesti Naine“ nr.1/1994

Jäämurdja „SUUR TÕLL“

Laine Kõrv (Peetri-Mihkli)
s.1924

1997 aasta 20 veebruari „Maalehes“ ilmunud Mikk Raude artiklist saame teada, et „Suur Tõll“ on ehitatud 1914 aastal Stettinis Romanovate dünastia 300 juubelil. Laeva nimeks pandi Tsaar Mihhail Feodorovitš. Kodumaaks sai tollal Reveliks nimetatud Tallinn. Laeva eest oli makstud 936000 kuldrubla.

Laeva väljasurve 4579 tonni, pikkus 74.4 m, laius 17,5 m. Süvis lastis 6,8 m, aurumasinate võimsus 5800 hj, kaks sõukruvi ahtris, üks vööris. Kiirus ulatus 15 sõlmeni.

Laev teenis inimesi Soome lahel jääd murdes ning jätkas seda ka uute peremeeste – bolševike all. Ainult nimevahetus toimus. Petrogradis punaste poole läinud Volõõnia kaardiväepolgu auks muutus see Volõnetsiks.

Esimese Maailmasõja ajal oli Volõnets Tallinna piiramisrõngasse sattunud nõukogulaste laevadele jääd murdmas alul Helsingisse, seejärel Kroonlinna. Selle kangelasliku jääretke meenutuseks on Tallinnas Maarjamäe obelisk.

Lootsideks maskeerunud soome valged võtsid osava manöövriga „Suure Tõllu“ enda valdusse ja laeva uueks nimeks sai „Wäinamöinen“ Helsingi ja Tallinna vahel. Tartu rahulepingu järgi mõisteti laev Eesti Vabariigile. See ei meeldinud soomlastele, sest laev oli kõige uhkem, võimsam ja moodsam. Meretavad näevad ette kindlaid rituaale, kuidas laev riigilt riigile üle antakse. Laevalael rivistatakse kahe laeva meeskonnad, mängitakse riigi hümne ja heisatakse riigilipud. Kuidas tol korral ühe päeva õigemini ühe tunni jooksul oli laev kolme riigi lipu all. Kui lõpuks järg jõudis Eesti kätte, oli šampanja oma töö teinud ja venelastel tekkis küsimus, miks jälle Soome hümeni mängitakse.

Nüüd oli laeval jälle uut nime vaja. Pakuti Kalevipoega, Jaan Poskat ja Suur Tõllu. Eestlaste uhkus ei lubanud kasutada eeposest võetud nime. Vaekausile jäi meremeeste päästja „Suur Tõll“. Seda nime kandis Eesti Veeteede ameti lipulaev iseseisvuse kadumiseni, murdes jääd Tallinna lähistel.

Esimese nõukogude okupatsiooni ajal Eestit ja ka „Suur Tõllu“ külastanud punased ajakirjanikud

kirjutasid ja imestasid kui töökad ja rõõmsad on eesti meremehed. Teadmata, mis neid ees ootas, eestlasi Venemaal.

Teise Maailmasõja ajal oli „Suur Tõll“ viimaseid laevu, mis sakslastest piiratud Tallinnast evakueeritutege läbi miinisupi Leningradi poole pidi minema. Tollane kapten Hermann Tõnissoo meenutas, kuidas nad vanemtüürimees Oskar Randmaaga koos esimese vöörvindi vastassuunas tööle panid, nii et laeva ette tekkisid tohutud valged vuntsid ja vindivesi lükkas meres ulpivad miinid kõrvale ja lennukitele paistis laeva kiirus suurem ja pommid kukkusid kaugele laeva ette. See päästis laeva ja pardal olnud üle tuhande inimese.

Kroonlinnas võõbati nimi „Suur Tõll“ Volõnetsiks. Laeva saatus oli õnnelikum tema meeskonna omast. Nõukogude võim ei usaldanud eesti meremehi. Neile leiti kindlamaks paigaks sunnitöölaagreid, paremal juhul Leningradi söekaevanduses sakslaste kahuritule all. Kodumaale jõudsid tagasi vähesed. Viimastel Kroonlinna aastatel kasutati „Suur Tõllu“ baaslaevana vee ja kütuse vedamiseks.

Sügisel kaheksa aasta eest jõudis „Suur Tõll“ oma kodusadamasse Tallinna. Tuli väsinuna, räämas ja röpase vanakesena. Vööri laoruumist, mida aastate jooksul oli kasutatud suure prügikastina, sai äravedamiseks neli kalluritäit. Suured puhastustööd olidki esmased enne remonti. „Suur Tõll“ seisab Tallinnas Linnahalli kai ääres.

„Suur Tõllu“ nimed läbi aegade:

Tsaar Mihhail Feodorovits
1914-1917

Volõnets 1017-1918, 1941-
1988

Väinamöinen 1918-1922

Suur Tõll 1941 ja alates 1988

„Suur Tõllu“ kütja Kalju Sepa artikkel 16.01.1980 „Õhtulehes“ kutsub kõiki „Suur Tõllul“ teeninud meremehi ja nende järeltulijaid 23.01.1980 kell 13 Tallinna Pikk tn 70, et külastada „Suur Tõllu“ ja asutada klubi. Veel soovib ta teada, mis on saanud neist meestest ja naistest, kes Leningradis laevalt maha võeti. Samas artiklis on 44 nime, kellede saatusest on ta

huvitatud ja ootab teateid nende omastelt.

1.märtsil 1996 „Videvikus“ Artur Rätsep kirjutab, et „Suur Tõll“ anti 1988.aastal üle muuseumile. Ajaloomälestisena säilitatav laev on kantud Eesti vabariigi laevaregistrisse numbri 001 all.

1988. aastal loodud „Suur Tõllu“ klubi ühendab sellel laeval teeninud meremehi ja nende järeltulijaid. Klubi esimene esimees Kalju Sepp oli kaua aega. Klubi käis koos kord kuus. Igaüks võttis kaasa midagi söödavat. Istusime ühises kohvilauas ja vestlesime omavahel. Siis oli „Suur Tõll“ Koplis. Hiljem viidi mujale, ma ei mäleta kuhu. Minu liikmekaart on 20.03.1989 välja antud. Kuidas sain mina selle klubi liikmeks? Selle Kalju Sepa artiklis ilmunud 44 nimekirja hulgast leidsin ka oma õe Kebus Eveline (seal Elvine) nime. Tema teenis „Suur Tõllul“ stjuardessina. Temast ei kuulnud peale „Suur Tõllu“ lahkumist midagi. Samal laeval töötas kokana ka minu tädi Liisa Kerner (Oti Liisa). Tema lahkus laevalt enne viimast sõitu. Miks õde ei jäänud maale ja laevaga kaasa sõitis, ei tea.

Veel Artur Rätsepa artiklist „Videvikus“ 23.05.1997 teeb Meremuuseumi direktor Ants Pärn Olaf Vaarmaale ettepaneku laev üle vaadata ja akt koostada remonditööde kohta. Kui Vaarmaa läks akti üle andma, ütles Pärn, et meil on „Suur Tõllule“ kaptenit vaja ja kas Vaarmaa võtaks selle koha vastu. Kuigi Vaarmaad ei tahetud eelmisest töökohast ära lasta, võttis ta siiski selle pakutava töökoha vastu. „Suur Tõllu“ peal koostati remondiplaan, arvates kolme aasta jooksul selle teostada, kuid raskusi oli rahadega ja lükkus kõik edasi. Oli neidki, kes arvasid, et kellele seda rauakolakat üldse vaja on. Kuid „Suur Tõll“ on ainuke oma klassi jäälõhkuja terves maailmas.

Mäletan veel, et 28.augustil 1990 sõitsime mootorlaeval „Pääsuke“ Tallinna lahele, et visati lilli hukkunute hauale merelainetesse. Alates 1.septembrist 1990 algasid regulaarsed kokkutulekud „Suure Tõllu“ klubil iga kuu kolmandal esmaspäeval kell 15.00

Jäälõhkuja „Suur Tõll“ 27. Juunil 1936. a Tallinnas. Vasakul stjuardess Eveline Kebuse (Peetri-Mihkli), paremal laevakokk Liisa Kärner (Oti)

Meenuvad kolmekümnendad, mil külastasime õde laeval. Käisime seal suvisel ajal kui laev seisis kai ääres, millise ei mäleta. Tean, et kirjavahetus oli meil aadressil J/m „Suur Tõll“ Veeteede valitsus Tallinn. Ma ei mäleta, kes meist seal esimesena käis. Kui läksin mina õe juurde ja me linna läksime, tegin küll suured silmad. Kui palju ilusaid suuri maju, kui laiad tänavad, sõitsid autod ja trammid. See oli külalapse silmadele kui muinasmaa. Linnas käisime kauplustes,

kinos, külastasime loomaaeda, ka tuttavatel külas, kes elasid linnas. Mitu päeva seal olin, ei mäleta. Õhtul kui läksime kööki ja selle valgeks tegime, olid prussakad laudadel pidutsemas, jube pilt, kuid kadusid kohe oma urgudesse peitu. Seal nägin esmakordselt prussakaid. Hiljem nägin neid veel koolis käies, internaadis olin. Kuna tol ajal ei olnud kauplustes eriti vorsti, saia ja peenleiba müügil, siis toodi linnast kui keegi koju puhkusele sõitis, kuid temaga saadeti teistele

peredele. Mulle maitstes eriti teevorst peenleival, mida hommikul tee või kohvi kõrvale sõin. Noorem õde mäletab, et kui tema oli roninud laeva tekile, oli kapten meestele öelnud, et vaadake, et laps üle parda vette ei kuku. Jah, need olid ilusad ajad ja ei unune kunagi. Evi oli väga hea ja hoolitsev õde. Kahju, et kõik lõppes 1941. aasta augustis.

Ei mäleta, millisel laeval teenis Harald Kerner (Konsu), kuid tema saatis või tõi ise meile Evi foto, mis oli pildistatud 1942. aastal Leningradis. Sellel fotol oli tal väga kurb ilme ja ta oli jäänud kõhnemaks. Ma ei mäleta, kas seda oli rääkinud Harald, et Evi oli töötanud haiglas sanitarina. Ja veel mäletan, et Leningradis oli blokaad ja nälg. Sellest piiramisrõngast pääsemiseks taheti ületada Laadoga järv, kuid jää murdus ja paljud uppusid.

Möödusid aastad kui ajalehe „Hiiumaa“ 25.03.1999 numbris ilmus artikkel „Poliitilised arreteerimised Eestis“ Sellest nimekirjast leidsin ka oma õe Eveline nime.

Kibus (Kebus) Eveline Rudolphi
tr, sünd 21.05.1907 a
Hiiumaa Käina vald Kassari
5.kl sanitar 29.02.1942
Moskva trib 02.09.42
paragrahv 58-10, 10+5.
Süüdistati nõukogude
vastases agitatsioonis ar
281359

Samas oli ka onu Kibus Anton
Siimu pg, sünd 1.04.1885
Hiiumaa Käina vald Kassari 4
kl põllumees. Arr 5.08.1945

erin.04.03.40 paragrahv 58-
10 asumisele Tjumeni obl 2
arr 01.10.49, kohus 24.02.50
Põgenenud asumiselt
paragrahv 82+2 järgi 5.a
laagrisse ar 24658

Onu tuli Venemaalt tagasi,
aastat ei mäleta, kuid ei
lubatud Hiiumaale, vaid pidi
teatud aastad, vist 3, elama
mujal. Ta oli Haapsalus ühes
aiandis tööl. Tõi mulle
tomateid, kui elasin

Haapsalus. Ütles, et söö
Laine „tumaati“, need teevad
head.

Kahjuks minu õde ei tulnud
tagasi. Ei tea milliseid
kannatusi ta pidi seal üle
elama. Kus ja kuidas ta suri?
Kus tema kondid puhkavad?
Ei tea, ega saagi teada. Rahu
tema põrmule, kus see
viimne puhkepaik on.

Kassari postiagentuuri loomine ja ajalugu.

Seda ajalugu ajendasid koostama Eesti Rahvusarhiivist leitud dokumendid Kassari postiagentuuri asutamise kohta. Suur tänu asjaosalistele, nende järeltulijatele ja Kassari saare inimestele, kes minuga omi teadmisi ja mälestusi jagasid.

Merike Niimann

Posti teekond eelmise sajandi algul.

Millal esimene kiri Kassariisse saabus või siit saadeti, on praegu veel teadmata. Eeldada võib, et nii nagu mujalgi Euroopas liikusid mõisnike kirjad kaupmeeste vahendusel või kiirkulleritega vastavalt vajadusele. Lihtinimeste teated liikusid rohkem suusõnaliselt kui kirja teel.

1902. aasta aprilli keskpaigast alustati postioperatsioonidega Käina vallavalitsuse juures.

1903. aasta 23. oktoobril avati Käinas posti-telegraafi jaoskond, mis asus Hugo Holbergi majas, mis hiljem kuulus Käina majandusühisusele (praegu Aure pood ja Küti Äri). Helme Vähejausi mälestuse järgi on veel 1955. aastal Käina sidekontor praeguse Küti Äri poolses otsas, kuid hiljemalt 1960. aastast aga oma praeguses asukohas Hiiumnt 7.

Kassariisse saabus post üsna juhuslikult: kui kellelgi oli

Käina asja, tõi ta ka kogu Kassari posti ära.

Esimese maailmasõja ajal liikus valdavalt sõjaväeline post. Kui sakslased saared vallutasid, lõppes tavainimeste jaoks postiteenus. Pärast sakslaste Eestist lahkumist hakati tasapisi postivõrku taastama.

1918. aasta suve lõpust algas regulaarne laevaühendus Heltermaa ja Haapsalu vahel aurulaevaga Hiiumaa, mis muutis ka posti saamise korrapärasemaks. Senisest rohkem hakati tellima ajalehti ning saatma kirju ja õnnitluskaarte, kuid sügiseti esimese jääga ja kevaditi jää sulamise ajal tekkis posti kohaletoimetamisega ikkagi probleeme. Vahel katkes ühendus mandriga mõneks päevaks hoopiski. Olenevalt aastast toimus postivahetus 3–6 korda nädalas.

Postiljon Mari Krumholts (Liiva) Esikülalt käis Käinast jala posti toomas. Kui nähti, et Mari on Käina poole teel, asutasid inimesed end mõne aja pärast Liivale posti ootama. Kuigi post alati kella järgi ei saabunud, kulus ootajail aeg maailma asju arutades ometi kiiresti.

Peale Marit hakkab raske postikotiga, samuti jalgsi, Käina vahet käima Tiiu Elbach (Koop). Tiiu tüdretütar Tiia Karapetjan meenutab: „Vanaema ikka rääkis kui raske töö on tuua Käinast Kassari suure kotiga posti. Ta tavatses öelda, et elada tuleb homse nimel. Ta kogus mu emale gümnaasiumi raha. Oli ka paremaid päevi. Kui ta Oskar Kallasele posti viis, siis too andis alati krooni ja see oli suur raha. Vanaema vedas posti 1930-ndate lõpuni. ” Salme Uusoja (Aadu) mäletab, et ka Toomas Välja (Pusu) oli postivedaja.

1925 aastal on Aino Kallas kirjutanud: „See on peaaegu võimatu minu jaoks töötada tõsiselt Londonis ja see väike saareke on ideaalne paik. Mul ei ole seal naabreid, välja arvatud üks vana daam, kellel on väike maja mitte kaugel minu asukohast. Postimees käib seal kolm korda nädalas ja ma jalutan väiksesse postimajja välja võtma oma kirju.”

Kui kassarlased võtsid nõuks avada kohalik postiagentuur, elas Kassari saarel ligemale 700 inimest, olid kaks kooli viie õpetajaga, kolm ühingut

ja kaks kinnitusseltsi ning Aino ja Oskar Kallas veetsid siin oma kolmandat suve.

Postiagentuuri avamine.

21. novembril 1926 pöörduti palvega Keina postkontori ülema poole. Postkontorite peavalitsus tegi palve peale omakorda esildise Keina postkontori ülemale, et „... nädala jooksul jälgida kui palju kirju ja ajalehti läheb Kassare saarele ja kui palju kirju sealt päevas saadud.” Nädalase jälgimise tulemusel, 31 ajalehte ja 18 postkaarti, lubas peavalitsus oma kirjas 10.veebruari 1927: „Et veel sel suvel avatakse postiagentuur, mille sündsam asupaik oleks koolimaja, piimaühisus, tarvitajate ühisus ehk ka seltsi maja ”. Otstarbeka asukoha valimiseks otsustati kokku kutsuda ülesaareline koosolek. Asukohtadena seati üles Gustav Elmi (Kalju) kauplus Kiisi külas ja Kassaris asuv Keina Ühispiimatalituse koorejaam, kus juhatajaks oli Rudolf Kask (Aida). Häälled jagunesid nõnda, et kaupluse poolt oli 25, vastu 57 ja erapooletuid 4 ning koorejaama puhul oli poolt 56, vastu 17, erapooletuid 4.

7. märtsil 1927 teatab Posti-telefoni-telegraafi Peavalitsus, et „Koorejaamas avamisele tuleva postiagentuuri nimeks „Kassari-Hiiumaal” maavalitsuse poolt takistusi ei ole”. Ei jõutud veel ruume

sisse seadma hakatagi, kui saabus 117 allkirjaga protest. Põhjenduseks toodi, et koorejaam on avatud vaid kella kuuest kümneni hommikul, kuid G. Elmi pood on lahti päev otsa. 25. mail saabus Keina vallanõukogu päästev otsus, et „Postiagentuur saaks asetatud Kassari saarel Kassari mõisa seltsimajja, mis juba niivõrd korras on, et sinna sisse saab kolida. Kõige kaugemad elukohad 2,5 km Kassari ja Orjaku asundusest 4 km kaugusel”.

22. juulil 1927 avatigi mõisas asuvas seltsimajas postiagentuur, juhatajaks sai Priidu Elmi (Kantsi). Juhataja palga suurus oli 5 krooni. Priidu Elmi lahkub sellelt kohalt vähem kui aasta pärast just väikese palga tõttu. Uueks juhatajaks saab 1928. aasta 24. maist aednik Anton Kibus (Kärneri). Nädal hiljem, 1. juuni tuulisel pealelõunal mängivad külapoisid tulega, maha põlevad nii seltsimaja koos seal asuva postiagentuuriga kui ka Kassari mõisa härrastemaja. Tulekahju järgselt viiakse side koolimajja (endine Kassari mõisa antvärkide maja, hiljem koolimaja, praegu Hiiumaa Muuseumi Kassari ekspositsioonimaja), kus see on külastajatele avatud juba 14. juunil.

„Ootan posti, mis tuleb viis korda nädalas,” kirjutab Aino Kallas 22. juunil 1928.

Et ka Anton Kibus tahab juhataja kohalt väikese palga pärast lahkuda, tõstetakse see 1.aprillist 1929 üheksale kroonile. Veel samal aastal „... avati agentuuri raha-, paki- ja lunalistele saatetiste operatsioonid väärtuse ülemmääraga 100 krooni”.

28. oktoobril 1930 kolitakse sideagentuur Anton Kibuse koju ja koolimajas asuv kõnepunkt muudetakse maksuliseks telefoniks, selle eest hakkab vastutama abiõpetaja Alide Medri. Agentuuri juhataja A. Kibuse kodus olev maksuline telefon muudetakse aga kõnepunktiks.

Eesti Vabariik püüab saartele posti organiseerida parimal võimalikul viisil, keerulistes ilmastikuoludes kevadel ja hilissügisel, üle Vormsi ja Saaremaa kaudu. Proovitakse ka lennuühendust. Nii on 1932. aasta 7. veebruari Päevaleht kirjutanud: „Reedel kell 11 päeval startis Lasnamäe aerodroomilt kaitseväge lennuk õhku nooremleitnant Oldi juhtimisel, et lennata Saare-, Hiiu- ja Muhumaale. Lennu sihiks oli tutvuda maandumise võimalustega ja viia kaasa ka posti. Lennuk maandus Hiiumaal (Keina), kus andis ära 26 kg posti, Saaremaal (Orisaarel) ja Wirtsus. Tallinna jõudis

leitnant Olt tagasi reedel kell 4 p.l. Selgus, et Wirtsus on kaunis soodsad maandumisvõimalused, kuna mujal on seotud see suure riisikoga. Võimalik, et nüüd katsutakse lennuühendust hakata pidama saartega juba regulaarselt.” Aga nii ei läinud. Õhuteed kasutati siiski harva ja äärmistel juhtudel.

1934. aastal oli Hiiumaal kõige suurem postiagentuuride võrk, sest Eesti postsidevõrgu arendamisel oli seatud eesmärk, et agentuur ei tohi olla üle 8 km ning posti- ja kirjatalu üle 4 km kaugusel.

Post toodi Käinast Kassari postiagentuuri ja Orjaku postitallu, mis oli Villem Kuuse (Värava) talus.

1. juulil 1934 nimetatakse postiagentuur Kassari-Hiiumaal ümber lihtsalt Kassari postiagentuuriks.

A. Kibus pärandas töö oma nooremale pojale Oskarile. Kahjuks polnud Oskarile antud palju elupäevi ja 22-aastase noore mehena suri ta 3. juulil 1933 tiisikusse.

Seejärel koliti agentuur kaheks aastaks Anton Kibuse venna Rudolf Kibuse tallu Esikülas, mille kohta 1933. aasta 2. detsembri Maaleht annab teada: „Keina vallavolikogu poolt otsustati Kassari postiagentuuri asukohaks määrata Peetri-

Mihkli talu. Ühtlasi otsustati 400 krooni suurune kaasvastutus posti peavalitsuse nõudel määrata agentuuri juhataja Heinrich Kibusele. Tagatist nõutakse posti peavalitsuse poolt võimalikkude puudujääkide katteks, mis võivad tekkida rahaliste operatsioonide toimetamisel”. Rudolf Kibuse tütrele Laine Kõrvile (Peetri-Mihkli) teada olevalt nende suguvõsas Heinrichi-nimelist ei ole. Leidsin küll Emmaste mehe Heinrich Kibuse, kes on sündinud 28. oktoobril 1910 ja vanuselt sobiks, kuid pika vahemaa tõttu tundub siiski vähetõenäoline, et ta iga päev Kassaris käis. Praegu on selgusetu, kes see inimene oli või eksiti ajalehe teadaandes nimega.

1935. aastal enne jaani kolitakse agentuur Vahe majja, mis on 1929/30 üles ehitatud Kassari mõisa viinaköögi paekividest ja kus juhataja kohuseid hakkasid täitma Helena ja August Vahe.

Aja ja ajakirjanduse muutused.

Elmar Hollmann (Pärna): „Juhtusin mõnikord seal olema, kui toimus posti sorteerimine, siis sain pildi sellest, milliseid väljaandeid külas loeti. Loetavaim leht oli Vaba Maa, mille 1938. aastal asendas Rahvaleht. Järgnesid Päevaleht ja Isamaaliidu häälekandja Uus Eesti. Meie koju oli tellitud sotside

häälekandja Rahva Sõna, mis suleti 1938. aasta septembris hitlerliku Saksamaa kohta kriitiliste artiklite avaldamise pärast. Seejärel sai tellitud Rahvaleht ja Esmaspäev. Onul oli tellitud vapside (Eesti Vabadussõjalaste Liit) häälekandja Võitlus, mis suleti Pätsi ja Laidoneri riigipöörde käigus 1934. aastal. Kuni 1946. aastani kuulus Hiiumaa Läänemaa koosseisu ja maakonna leheks oli Lääne Elu, kuid seda telliti vähe. Ajakirjadest olid Maret, Taluperenaine, Eesti Naine, Huvitav Žurnaal, mis kõik suleti 1940. Ilmuma hakkasid sellised väljaanded nagu Rahva Hääl, Kommunist, Pioneer. Need jätkasid ilmumist ka peale sõda. Meie post oli Kantsi Priiduga ühes kapis. Mäletan, et mingil ajal oli post Peetri-Mihklil.”

Enne kolhooside loomist tõi Kassarisse posti Käina mees Johannes Kõrv, kes oli riigi palgal. „Ta ehitas siia maja ja pidas lisaks ka kingsepa ametit. Tal oli selline asi, et käed värisesid, aga kingi parandades ei löönud ta iialgi näpu pihta.” muheleb Eino Kaevats (Kaevatsi).

Oma mälestustes kirjutab Ervin Norgan (Paja): „21. juunil, laupäeval, 1941. aastal oli Kassaris seltsimajas pidu. Näidendi nime enam ei mäleta. Ilmar Vahe müüs veel pileteid. Peale peo lõppu, öösel kella kahe paiku

lugesime raha üle ja ka piletiraamatusse järele jäänud piletid, kõitsime kinni. Ilmar võttis kaasa ja viis sisse. Tulime hommikul nelja ajal, päike oli tõusnud. Hommikul kella kümne paiku ärgates kuulsime naabrilt, et Saksamaa on alustanud sõda NSV Liidu vastu.”

Teise maailmasõja ajal postiside mõneks ajaks katkes. Pärast sõda hakkas elu kujundama uus võim. Peale küüditamist kollektiviseerimine hoogustus ja järk-järgult lisati kolhoosidele kohustusi hoolitseda inimese eest hällist hauani.

1949. aasta sügisest kehtestati Hiiumaa kolhoosides uus postikorraldus, mille alusel igas kolhoosis asus tööle alaline postiljon, kelle ülesandeks oli viia post igale kolhoosnikule koju kätte, suvel kibedal tööajal isegi põllule. 1950. aastal oli Eestis 300 sideagentuuri, kus töötas 1535 kolhoosipostiljoni. Tulenevalt uuest riigikorrast ei liikunud kirjad enam talust talusse, vaid seltsimehelt seltsimehele, olenemata sellest, kas tegu oli meeste- või naisterahvaga.

Peale sõda toodi Hiiumaa post lennukiga Käinasse. Tuli ette ka seda, et halbade ilmastikuolude tõttu ei saanud lennuk maanduda. „Postikotid visati metsavahilt alla ja vahel juhtus, et need

läksid lahti. Olen isegi kirju veelombist korjanud. Ega häda polnud midagi. Kuivasid ära ja peatähtis, et kohale said!” meenutab Kalju Kask (Aida).

Kolhoosiajal hakati posti Käinast tooma hobusega. Selle töö peal olid Vaike Kärner (Palade) ja pikemalt tallimees Gustav Kopli (Mäe). Leida Arteli (Paju) sõnul vedasid posti ka Priidu Erik (Kalda) ja tema tütar Helga. „Kõik olid kolhoosi liikmed. Tasu arvestati normpäevades, ka posti laialikandjaile. Kui kolhoos läks üle rahalise tasu süsteemile, said kõik palga rahas.” täpsustab Elmar Hollmann.

Kui proua Helena 1953. aasta augustis suri, kutsuti sügisel noor Magda ja Meinhard Elmi pere sidetöö pärast Ristetelt Vahele. Aasta pärast viis poeg Ilmar isa Augusti oma juurde Pärnusse. Linda Tikk (Ristitee) mäletab, et vanaisa kandis side vormimundrit veel Pärnuski elades ja oli selle üle väga uhke.

Post, mis saabus kuus korda nädalas, jagati Vahel ja edasi Orjakusse viis selle Agnes Kääramees (Piiri), Esikülla, Tagukülla ja Uidukülla aga Salme Kruusmets (Jäneda), sõiduvahendiks jalgratas. Kassari küla post oli Vahe palkonis. Vaike Kutser (Sopi): „Maja esikus oli suur nummerdatud ja lukustatud

ustega kapp. Meie lehed ja kirjad olid kapis number kümme, igal oma võti. Sidejaoskonnast sai tellida ajalehti, ajakirju, osta kirjatarbeid, ümbrikke, marke, saata telegramme, raha ja pakke. Äärmisel juhul ka helistada või võtta kaugekõne. Need olid tasulised.”

Jätkab Magda Elmi tütar Ruth: „Ema ikka rääkis, et see oli raske aeg. Kuna elasime siin, siis Kassari rahvas ei pidanud lahtiolekuaegadest midagi ja käis sides nii, kuis kellelgi aega oli. Aga peres oli kolm last. Maa ja loomad, kes kõik toimetamist tahtsid. Pealegi oli maja väga külm. Ema jäi haigeks ja ei saanud mitu aastat töötada. 1957. aastal kolisime Hirsch Anna (Sarapuu) juurde ja Vahe maja jäi tühjaks.” 1960 ostis kolhoos selle maja oma inimestele korteriteks.

Nüüd koliti sideagentuur lähedal asuvasse Paja tallu. Kes ajas side asju pärast Elmide ärakolimist ja enne kontori Pajasse üleviimist, ei ole teada. Paja (mõeldud sepipaja) on Norgani talu rahvapärane nimi. Vabadussõjas käinud Kärсна perepoeg Villem Norgan sai endale pangalaenuga osta talu (asunikutalu), mille maadel paiknes endise mõisa puutöö- ja sepikoda. Hoone, milles neljaliikmeline pere elas, on säilinud tänini. 1.veebruari 1958 asub

Hiiumaa rajooni sidekontorile alluva Kassari sidejaoskonna ülemana oma kodu elutoas tööle Elna Norgan-Hülg (Paja)

Silvia Rannamaa on 1960. aastal Loomingus ilmunud Kassari suvekirjas kirjutanud nii: „Kassari kodu lihtsast sisearhitektuurilisest ilust sain esimese üllatava mulje õieti sidejaoskonnas. Oleme ju harjunud nende asutuste kroonuliku ilmetuse või pigem üheilmelisusega kuni tüütuseni. Eriti nende spetsiifilise lõhnaga, mis väga vähe õhku meelde tuletab. Kassari sidejaoskond on väike, peaaegu vaesuseni lihtne, aga meeldiv ja mugav tütarlapse-toakene. Ka siin on kaart ja graafik seinal, ka siin on kaalud ja vitriin postivahenditega, ka siin on vana puust seinatelefonikast ja kulunud kirjutuslaud otsapidi akna all. Kuid laud pole üle kuhjatud paberitega, vaid sellel on vaas värskete lilledega. Akendel on kodused kardinad, põrandal triibuline riie, nurgas suur kummipuu. Puudub ainult Kassari kodudele nii iseloomulik ja mugav kiiktool. Oma postmargi või kirjaümbrike juurde saate Kassari kõige ilusama naeratuse, sest teid teenindab tõeline Kassari kaunitar. Kuigi ega lahke sõna ega naeratus ei käi siingi preemia alla ega arvata vanadustasu hulka, on ta ometi nii meeldivalt omal kohal.”

Peagi lisandus sidetööle hoiukassa. Varem oli see kolhoosi arvepidaja Ada Heilo (Võsa) käes. Hoiukassa kaudu maksti pensione, hoiustati ja võeti raha välja. Sides olid pensionikaardid, kuhu anti allkiri raha kättesaamise kohta. Hoiukassaga oli seotud ka raha ja asjade loterii pileтите levitamine. 1959 aasta 23.aprillil „Nõukogude Hiiumaa“ kirjutab: “Eilseid vabariiklikke ajalehti oodati erilise huviga. Oli ju neis avaldatud raha- ja asjade loterii esimese väljalaske võitude tabel” Elna tütar Anu nendib: „Hoiukassatöö oli palju mahukam ja närvesöövam kui kõik sideasjad kokku,” ning lisab: „Olid ka kaubakataloogid ja üheks minu sünnipäevaks tellis ema sealt mulle käokella.”

Kui side oli Pajas, oli tööl kaks postiljoni: Meeri Rehe (Lelu), kes viis posti Orjaku otsa, ja Salme Kruusmets, kes viis teisele poole. Kassari posti kapp, mis praegu veedab oma väarikat vanaduspõlve Hiiumaa muuseumi fondis, asus esiku seinas.

Helle Demus: „Meeri oli käreahäälne naisterahvas. Kui küsisin, et kas mulle kirja on, vastas tema, et kes see küll aadressiga eksind on, et kirja ootan ja lasi seepeale kuuldavale oma kähiseva naeru. Ühel aastal olin mina ka Orjaku küla postimees.

Elna oli siis side ülem ja sidekontor asus tema kodus Pajal. Võtsin sealt posti ja pensionid. Tegin kodudes ka ajalehetellimusi ja müüsin postkaarte, marke ja ümbrikke.”

1966. aasta juulis koliti sidekontor Pajast tühjaks jäänud koolimajja, kus hoone omaette sissekäiguga parempoolses otsas asus juba raamatukogu.

Sideruum seati sisse peauksest paremal. Ahju tegi Rudolf Mölder (Lõuka), abimeheks oli Elmar Kivinukk (Sisu). „Sideruumidele tehti ka sanitaarremont: värviti aknad, seinad, laed, põrand. Ruumile tehti ka vahesein vahele. Esimene, suurem ruum jäi side ametiruumiks ja tagumine, väiksem ruum jäi majandusasjade jaoks (veeamber, pesukauss, väike ahjupuude varu, üleriiete varn jms). Õuel olevast puukuurist sai side ühe osa oma kasutusse,” kirjutab sideülemale puhkuseandja Helme Vähejaus ja jätkab: „Vanahärra Árpád Arder käis ise oma postil järgi. Tal oli suur kirjavahetus, pealegi oli ta suur filateeliahuviline. Vahetevahel ostis ta päris suurel hulgal postmarke. Oli ka selline suvitaja, kes sõitis oma „Volgaga” ukse ette ja talle tuli post [side M. N.] aknast kätte anda. Sel ajal oli vähestes kodudes telefon, mobiiltelefonist polnud veel midagi kuulda, seepärast

käisid inimesed sidadest kaugekõnesid tellimas. Mõnikord tuli kõnet päris kaua oodata. Mäletan, et ükskord ootas Ellen Niit 1,5 tundi, kuigi ooteaeg oli ette nähtud 30 minutit.”

Postitaludes Peetri-Mihklil ja Väraval olid eeskojas telefonid, seda veel 1970. aastalgi. Sealt said inimesed tellida ka kaugekõnesid, olles eelnevalt ostnud sidadest talongi. Kaugejaamale öeldi talongi number ja seejärel võimaldati ootamise järel ka kõne. Kohalikud kõned olid tasuta.

1966. aasta augustis õppis Magda Elmi sideülevaataja tööd ja septembrist alates sai temast sidekontori ülem kuni Elna Hülgi (Paja) dekreedist tagasitulekuni.

1960-ndate teisel poolel hakatakse posti Kassariisse tooma autoga, taksoga, kaasas juht ja posti kaastaja.

Elna Hülgi lahkus tervislikel põhjustel ametist novembris 1977, olles töötanud 19 aastat. Pärast oktoobripühi asus uue sideülevaatajana tööle seni Kassari (Kalju) poes müüjana ametis olnud Liivi Vahe (Matse-Peetri). Lapsepuhkuse ajal asendas Liivit nooruke Tallinna tehnikakooli nr 2 sideoperaatori eriala lõpetanud Rita Kask (Aida), kes põhikohaga oli ametis Käina sidades. Postiljonidena jätkasid Salme Kruusmets ja

1967. aastal ametisse asunud Klarissa Kask (Aida), kes viis posti Orjaku otsa. „Kaua aastaid olin. Käisin jalgratta ja sääreväristajaga. Lisaks posti laialivedamisele talitasin suviti kolhoosi vasikaid. Jäin pensionile 1981. aasta sügisel,” räägib Klarissa.

Nüüd võttis postiljonikohused enda kanda Aita Rebane, kes vedas posti Moskvitch 407-ga kogu saarele. „Kodus oli kümme pulli toimetada ja hiljem hakkasin ka Hiiumaa Veterinaarakeskusele raamatupidamist tegema. Tööd oli küllaga. Vedasin posti 1985. aasta lõpuni,” meenutab Aita.

Nõukogude aastatel on postiljonidele puhkust andnud Kalle Hollmann (Pärna), Maarika Elmi (Tammiku) ja Hilja Põllo (Lageda).

Kui mina lastega 1986. aastal Kassari saare uue elanikuna suure ilusa majaga väljastpoolt tutvust tegin, tuli uksele naerul näo ja ümarate punaste põskedega, kirjutas hõlmikkleidis naisterahvas, kes mind sisse kutsus: „Tule lapseke, tule vaata, meil on siin side ja muuseum on ka!” See oli nii lahke ja sõbraliku naeratusega kutse, et vaatamata oma argusele oleks nadi olnud keelduda. Läksime siis tema saatel sisse. Kohe välisukse taga oli väike koda, mille seintel

postkastid. Eesruumis võtsid meid vastu hunt, koolipink ja suur meheportree. Sisenesime kõikidele postimajadele omase lõhnaga sideruumi. Otse ukse vastas oli kõrge, pea rinnuni ulatuv barjäär. Selle taga olid ülevaataja kirjutuslaud ja vastasseinas kahe poolega kokkukäiv riiul, mille klaaside taga asusid müügil olevate postkaartide, ümbrike ja telegrammiblankettide näidised. Otseti vastu endise raamatukogu seinale oli kogukas plekkahi, mille ees laual mulksus meeldivat lõhna eritades postipaki tumepruun tummiselt paks pitseerimislaak. Üksest paremal oli külalaste laud tooliga, mille taga sai lehti tellida, telegrammi saata või muid postitoiminguid vormistada. Üksest vasakul oli väikestest sahtlitest koosnev riiul, mis toetus lauale, kus posti jagati. Põrandal oli suur postikott. Tutvusin kõige müüdavaga ja lahkusime, et taas ja taas tulla. Hiljem sain teada, et meie postiljoni nimi oli Jaagu Mai ja veelgi hiljem, et Jaagu on talu, mitte perekonnanimi. Tuleb meelde, et 1989. aastal enne tütre sündi tellisin side kaudu õliradiaatori ja see saabus mulle Irkutskist! Siis oli see kaugus üllatav küll!

Nõukogudemaa laipostivõrgustik võimaldas tellida ka tehnikaaajakirja Za Ruljom, naisteajakirju

Krestjanka ja Rabotnitsa. Et liiduvabariikidesse olid määratud kindlad kogused, polnud ajakirjade saamine ette nähtud igaühele. Tellimine algas 1. septembril ja selle vormistamiseks tuli varahommikul, kui mitte eelmisel õhtul, järjekorda asuda, kuid vaatamata kõigele jäi väga paljudel soovijatel ajakiri saamata. Seda uhkemad olid mehed, kelle kodus leidis ihaldusväärse ajakirja aastakäik. Eestis ilmuvatest lehtedest oli enim hinnatud Tartu Edasi, mille ridade vahelt ning veergude taandridadest otsiti ja leiti vabameelsemaid sõnumeid kui Rahva Häälest. Veel olid ajakirjadest Sotsialistlik Põllumajandus, Tehnika ja Tootmine, Küsimused ja Vastused, Pikker, kooliealistele Pioneer ja ajaleht Säde ning lastele ajakiri Täheke. Rita Jõesaare jutu järgi käis nõukogude ajal igas peres 2–3 ajalehte ja 1–2 ajakirja. See oligi perioodika tellimise kõrgaeg.

Kui Aita Rebane postiljoniametiga 1985 lõpparve tegi, võttis kohustused üle Mai Risti (Jaagu), kes vedas posti jalgrattaga kogu saarele. „No vahel olin mina ka meie sapikaga emal abiks. Isa oli kolhoosis bussijuht ja halva ilmaga aitas tema ka posti laiali vedada,” lausub poeg Jaanus Risti.

Postiteenus uues taasiseseisvunud riigis.

Kui Mai tervis halvenes ja ta töölt lahkus, asus 1993. aasta 9. juunil postiljoni kohuseid täitma Maimu Kruus (Tamme). Ootamatu haiguse tõttu lahkus samal aastal töölt ka sideülem Liivi Vahe. „Siis hoidsin mina paar tundi hommikul side uksi lahti ja peale posti saabumist hakkasin posti jagamisega tegelema ning seejärel laialivedamisega. Mulle näitas postiringi ette Hilja Põllo (Lageda). 1994. aastal tekkis olukord, kus muuseum lõpetas sidejaoskonna seniste ruumide kasutamise õiguse. Uusi ruume ei leitud ja minu nõusolekul sai minu kodu ehk Tamme talu posti jagamise kohaks,” meenutab Maimu Kruus.

Uus, kapitalistlik ajajärk tõi endaga kaasa ka postiindeksite muutmise. Kassari 203214 muudetakse EE3214-ks ja 1998. aasta keskepaigast saab sihtnumbriks 92101. Seda sihtnumbrit ei antud mitte ainult Kassarile, vaid see määrati kõigile Käina sidejaoskonna alla jäävatele küladele. Ühtri sidejaoskonna alla jäävad külad said numbriks 92102. Hiljemalt 2003. aastast on aga kõigil Kassari saare küladel oma posti indeks: Kassari 92111, Taguküla 92112, Esiküla 92113 ja Orjaku 92114.

1. jaanuarist 1999 ühendati Hiiumaa Postkontor Läänemaa Postkontoriga. Selle tulemusena moodustati kaks sõlmsidejaoskonda – Kärkla ja Käina. Ülejäänud – Kõrgessaare, Kõpu, Luidja, Pühalepa, Suuremõisa, Heltermaa, Emmaste, Nurste ja Jausa – hakkasid kuuluma kahe sõlmsidejaoskonna alla. Kassarisse jäi postipunkt, mis asus Tamme talus ja kuulus Käina sidejaoskonna alla. Postiauto sõitis iga päev, v.a pühapäev ja riiklikud pühad, Tamme talusse ja andis üle postikoti värske postiga ning sai vastu posti minevad saadetised. Postikott sisaldas ajalehti, ajakirju, katalooge, kirju, reklaame, samuti ka postipakke, ametlikke teateid ja panderolle. Ajalehtedest olid enim tellitud Päevaleht, Rahva Hää, Postimees, Sõnumileht, Maaleht, Eesti Ekspress, Videvik, Televisioon ja Eesti Kirik. Maakonnalehtedest Hiiu Leht, aga ka Sakala ja Pärnu Postimees. Ajakirjadest telliti enim Kodukirja, Maakodu, aga ka Stiili, Stiinat, Kolmandat Silma, Paradoksi, Loomingut ja Miki-Hiirt. „Hästi raskeks muutsid postikoti paksud ja mahukad kataloogid ning reklaamid. Samuti tuli iga kuu algul ka pensionidega tegelda. Rahapakid tuli nimekirja alusel ära jagada ja koos postiga laiali vedada ning pensionäridele allkirja vastu üle anda. Minule andsid

puhkust oma pere liikmed. Seoses koondamisega lõpetati minu tööleping 12. augustil 2000. aastal,” lõpetab Maimu Kruus oma jutu.

Siis tekkis postiteenuste osutamises väike paus, mis ei kestnud kaua, ning vähem kui poole aasta pärast võimaldas Eesti Post rahva tungival nõudmisel lihtsamate postiteenuste osutamise Kassaris Mõisa poes. Seal võeti vastu kirisaadetisi ja postipakke, sai teha makseid, esitada perioodika tellimusi ning osta postmarke ja -kaarte, ümbrikke ja kirjatarbeid. Müügil olid kiirloterii piletid, ajakirjad, ajalehed ja ristsõnad. Müüja Lea Kuivonen oli Eesti Posti

lepinguline töötaja. Kasutusel oli ka postitempel Kassari nimega. Eesti Post lõpetas postipunkti töö 1. novembril 2007. Nüüd saab marke ja ümbrikke osta Kassari muuseumimajast või tellida postiljoni käest, aga muude teenuste jaoks on lähim koht Käina postkontor. Oma kirjale saame Kassarist postitades Kärkla postitempli. Kui viime kirja Käina, siis Käina templi.

Kaugele on jäänud need ajad, kus naine meremehest abikaasalt kirja saades pani pähe puhta räti, ette valge põlle, kutsus pere laua äärde ja luges kõigile nappe kirjaridu : „Äi sii maailmas pole midagi uut. Terit teitele”. Ent kirja saamine internetiajastul paneb

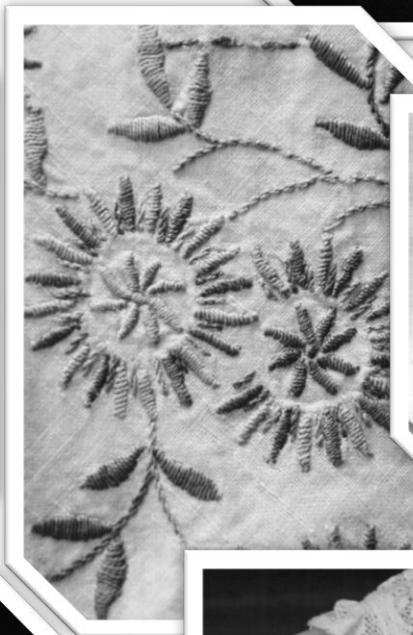
südame ometi kiiremini põksuma.

Ka ajalehti ja ajakirju saab praegusel ajal tellida ja lugeda interneti vahendusel. Et kõik ajalehed ja ajakirjad on omavahel konkurendid, tehakse tihti ka soodus- ja personaalseid pakkumisi. Vaatamata kõigele on perede vahel jaotatav ajalehtede pakk väga õhuke. Praegu käib Kassarimaa peredesse kokku 130 ajalehte, ajakirjad peale selle, ning need laskuvad postkastidesse kuus korda nädalas meie postiljonide Ene Tammistu, Helen Tüllil ja Toomas Masti käega. Peale postkastigeograafia jagamise peavad postiljonid nüüd ka aasta ringi sangarlikud autojuhid olema.

November 2013

Pildikesi käsitöönäituselt

Aldo meenutused seoses jõuludega

Helin, Liisi, Minnu

Kannustatuna Merikese palvest Aldo lapsepõlve jõulude kohta uurida, astusime me ühel novembrikuu laupäeva päeval ajal Aldo juurest läbi. Kaasas oli meil omatehtud kook ning entusiasm hoida oma saare ajalugu. Kogu oma asjalikkuses keetis Aldo meie saabudes parajasti sülti. Varem on ta meile pakkunud omatehtud moosi, pannkooke ja muidugi kalatoidud on selles peres alati laual ning kõrgelt hinnatud, toiduvalmistaja meisterlikkusest rääkimata. Kahju, et selline väärt mees pole endale sobivat noorikut leidnud.

Jõuludest juttu tehes, selgus, et Aldo on sündinud 1947. aastal, mil jõulusid traditsiooniliselt enam tähistada ei tohtinud. Pere, kus Aldo kasvas, oli vaene. Vanim perepoeg Arvo oli Lepiku vanaema kasvatada. Uudu, Aldo ja Maido olid ema-isaga kodus. Avo sündis alles 1956. aastal.

Lapsepõlve nääridest/jõuludest Aldo kuigi palju ei mäleta. Kuuske tema meenutuste kohaselt tuppa ei toodud, küll aga tehti sauna ja vorstid olid kindlasti ahjus. Raadio Saksa jaamast kuulati

isa abiga „Püha ööd“, ilma milleta praegugi, Aldo sõnade kohaselt, pühade tunnet üldse ei tekkivatki.

Aldol on ere mälestus ühest aastavahetusest, mil naabri Mäeotsa talu *Uno tuli kuvaldat küsima, et oma poiste joonistatud kalender/uusaasta soov uksekohale naelutada*. Meie teada on isetehtud kalendrite kinkimine ja uksekohale kinnitamine puhtalt Hiiumaa komme ja seda võiks jätkuvalt siin au sees hoida.

Aldo kõige soojem mälestus on Kassari kolhoosiajast. Aldo oli siis just sõjaväest tulnud, vana autoromu kuskilt saanud, ning selle ise korda teinud. Pole kahtlustki, et Aldo juba tol ajal usin ning asjalik oli, mida tõendab ka järgmine jutustus. Nimelt sellel ajal oli kohalik rahvas suhteliselt vaene - ei olnud peredel isegi jahu, millest *pühade saia* küpsetada. Aldole anti kolhoosi viljalaost tonni jagu nisu, millega ta sõitis Vaemla jahuveskisse. Jahuveski asus tol ajal villaveski hoone teises otsas. Kaev Louis jahvatas nisu ära ja Aldo käis kõik Kassari kolhoosi pered läbi ning jagas igale majapidamisele saiajahu. Aldole tulevad veel praegugi seda lugu rääkides silme ette need pruuni paberkotid millega jahu

peredele antud sai. See oli tol ajal perede jaoks väga suur asi – Aldo oli kui jõuluingel. Veel praegugi, mil ta sellest vaid räägib, on näha, kuidas teda ümbritseb müstiline kuma, mis kogu toale justkui valgust juurde annaks. Aldo täpselt ei mäleta, mis aastal see jahulugu juhtus aga see võis olla kas 1966. või 1969. aastal.

Kuna Aldol jõuludega seoses meile palju rääkida ei olnud, uurisime teiste lapsepõlvega seonduvate mälestuste kohta.

Hea tundega meenutas Aldo Lepiku vanaema. Nädala sees ööbiti tihti vanaema juures, kuna sealt oli lihtsam kooli minna. Kooli mindi varakult, sest tee oli pikk, kuid sellest hoolimata oli enne teeale asumist vanaemal tihti poiste jaoks soojad pannkoogid valmis. Aldo mõtiskles emotsionaalselt selle üle, et *mis kell küll vanaema ärkama pidi, et kooliminekuajaks tuli pliidi alla teha ja koogid valmis küpsetada*.

Tore mälestus on Aldol ka Orjaku loodusest. Kui Piirilt (Aldo kodu) mere poole vaadati siis, *kui mere ääres hüppas jänes, paistsid tema kõrvad kadakate vahelt välja*. Uskumatu, et poole sajandiga on mereäär nii kinni kasvanud. „Miks see küll

varem nii hoogsalt ei kasvanud?“ oli küsimus meie huulil.

Isast rääkides meenutas Aldo, et kuna isa oli tervelt 20 aastat kolhoosi esimees, siis oli tal pidevalt kiire. Küll aga seonduvad Aldole isaga seoses konkreetseid ja ilmselt suurt mõju avaldanud lausekatkendid. Isa öelduna mäletab Aldo: „*Poiss, sa käi oma teed ise!*“ Samuti, kui Aldo mandrile kutsekooli läks, ütles isa poissi kooli saates lühidalt: „*Ära Kääramehe nime maha tee*“.

Emaga seoses meenus Aldole esimesena, kuidas tal õpilasena olid koolis kirjatehnikaga probleemid. Probleemid tulid põhiliselt lapse paistes kätest. Selleks, et last halbadest hinnetest säästa, võttis ema poisi jalgratta raamile ja viis Selja haiglasse Palmide juurde arstile. *Arst andis dokumendi, et laps ei saa tervislikel põhjustel galligraafilist kirja teha* - nii saigi Aldo tänu emale kirjatehnikast pääsenuks. Kooliga seoses rääkis Aldo veel, et 5. klassis oli 7 õpilast: 3 tüdrukut ja 4 poissi. Kooli direktor jättis seoses vene keelega neljast poisist 3 istuma, Aldo nende seas.

Aldoga lobisedes vaatasime samaaegselt albumitest vanu pilte. Meile jäi silma üks

pisike foto kahest lühikestes pükstes, kummikute ja kootud vestidega poisist, kus pildi alla oli sinise pastakaga kirjutatud: ALDO MAIDO. Selle fotoga (fotol on Aldo vähemalt 4 aastane) seos meenus Aldole, et selle pildi saatis ema Kanadasse. Pildiga kaasas olevat kiri „*Mul on kaks poissi ja*

me oleme elus“. Selgus, et sõjahirmus lahkusid paljud Aldo tädidest (isa õed) välismaale. Algul mindi Rootsi ja üks neist läks Rootsi kaudu edasi Kanadasse. Tädid püüdsid välismaalt ikka Hiiumaale pakke saata, kuigi osa läks teel kaduma. *Pakid sisaldasid enamasti arstirohtusid (penitsiliin), mida siin saada polnud*.

Tundub, et Aldo jaoks on aastavahetused omistanud mingi suure tähenduse, sest ka järgmine lugu seondub just ühe vana-aasta õhtuga. Piiri talus olid sel meeldejäädaval päeval koos Aldo, tema vanemad ja Eestisse jäänud tädid. Aldo tuli mõttele kontakteeruda telefonitsi kõigi võõrsile läinud tädidega. Vanasti, kui sooviti helistada kaugemale, tuli teha

kaugekõne. Kaugejaamaga ühendust võttes pidi helistaja ütleva, kellega ja kust kandist soovitakse ühendust saada. Imelisel kombel saadi kaugejaama töötaja abil kätte viimane kui üks tädidest. Aldo arutleb veel et, *mis see kell küll Kanadas võis olla, kui nad südaöö paiku helistasid - 7 vist*. Sugulastega ühendust peetakse praeguseni. Uhkusega mainib Aldo, et kõik tädide lapsed räägivad eesti keelt.

Jõudsime sel päeval Aldoga rääkida ka tänapäeva koletust tarbimisest, kalapüügist, meenutada Naasklit ja lobiseda muustki. See oli üks äraütlemata kena laupäev. Äramineku ajaks panime ühiselt süldi kaussidesse ning tegime suure kalli- kalli.

November 2013

Lepa Anna sukasäär

Halduskogu liige Tiiu Kopli

Kassari haridusselts sõlmis 16.09.1999. aastal lepingu sihtasutusega Eesti Rahvuskultuuri Fondi (ERKF) Lepa Anna Sukasääre nimelise allfondi loomiseks.

Lepa Anna Sukasääre allfond on:

1. ... Kassari saare omakultuuri ja arengu edendamiseks

2. ... 2005.a. saanud kokku väljamaksete tegemiseks ettenähtud põhikapitali 100 000 krooni

2013. aastal on põhikapital 10 926 eurot

3. ... põhikapitalilt aasta jooksul teenitud tulust kulutanud 75% väljamakseteks ja 25% lisanud omakapitali suurendamiseks

4. ... toetusi ja stipendiume määranud Kassari haridusseltsi poolt moodustatud halduskogu ettepanekul. Halduskogu koosseisu kuuluvad Ülo Kaevats, Tiiu Kopli ja külavanemad Aivar Kääramees, Toivo Platov ja Heli Tuisk

5. ... avatud taotlustele, mis esitatakse igal aastal 1.septembrist 15. oktoobrini ERKF'i rahalise taotluse ankeedil, mis on saadaval koduleheküljel www.erkf.ee

6. ... määranud 2005.aastast alates stipendiume ja toetusi 12 taotlejale summas 2228,36 eurot

7. ... kinnitanud prioriteedid järgmiseks 2014. aasta taotlusvooruks ja need on järgmised:

A. Kassari saare noorte ja täiskasvanute õpe

B. Kassari saare kohaliku elu edendamine

C. Kassari saare kohta ajalooliste materjalide kogumine ja trükiks ettevalmistamine

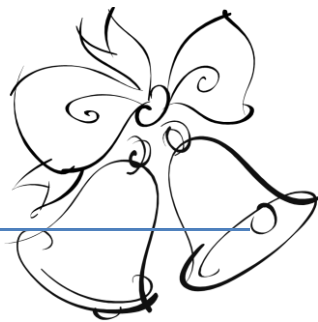
8. ... ootamas annetusi arveldusarvele 221001101347 märgusõnaga „Lepa Anna Sukasäär“. Eestis registreeritud firmad saavad teha annetusi 2% ulatuses palgafondist, üksikisikud aga 5% ulatuses oma aastatulult.

Annetused on tulumaksuvabad.

Täname

TÄNAME ANNETAJAID:

...kes töid asju loteriisse – Hiivi-Liivi Mugamäe ja Urve Tsirit
...kes kinkisid raamatukogule uusi raamatuid – Ene Karpa, Maie Nittim, Kalju Hülgi, Tiiu Kopli, Madis Salum, Ellen Podaprigora, Laine Kõrv, Urve Tsirit, Tiivi Lipp, Hiiumaa Muinsuskaitse Selts.

KÄINA KOGUDUS TÄNAB VABATAHTLIKKE,

... kelle abiga sai tänavugi suvel Kassari kabelit reedeti ja laupäeviti lahti hoitud. Kabeli uksi hoidsid avatuna Tiiu Kopli, Tiia Karapetjan, Eva Laur, Aivar Lorits, Evi Sadul, Maie Nittim, Tiiu Nittim, Valve Mölder, Silvi Steinberg ja Hivi-Livi Mugamäe. Suur tänu neile!

... kelle abiga on nüüdsest Kassari kabelis puupinkidel pehmed soojad istumise alused. Abistasid kilepakendite kogujaid Vetsi Tall, Sõnajala söökla, Ruth Vaim, Ülle Lorits, Urve Tsirit, Aina Kase, Merike Niimann, Leonora Kääramees, Kairi Reintal, Virve Salum; istmemattide valmistajaid Kairi Reintal, Virve Salum, Merike Niimann, Ulvi Paat ja Virve Salum, kes kogu õmblustöö tegi.

Teated

Aastalõpu pidu 31.detsembril 2013 Orjaku saalimajas.

Uksed avatakse kell 22.

Uude aastasse laulu ja tantsuga bändi saatel – Kersti ja Mehed:IIUKALA BÄND.

Alates 1.jaanuarist 2014 on Kassari rahvamaja perenaiseks Liisi Kummer.

Raamatukogu avatud jaanuaris ja veebruaris teisipäeviti ja kolmapäeviti, kell 12-16, kevadel jälgige uusi aegu!

Hiiumaa Muuseumi Kassari ekspositsioonimaja ootab teisipäeval 14.jaanuaril 2014 kell 17.30 kõiki huvilisi arutlusele, et selgusele jõuda, mida muuseum saaks meie - Kassari saare - jaoks teha.

„Teeme ära!“ talgud toimuvad laupäeval 3.mail 2014 Kassari kabeliaias

---

„Sõpruse“ kolhoosi lõikuspeol 23.novembril 2013 peeti vajalikuks kolhoosi elu 1948-1993 talletamist kirjasõnas. Ootame mälestusi. Teretulnud on mõtted ja tunded läbielatud ajast.

Mälestusi ootab: Tiiu Kopli, Kassari saar Käina vald 92111 Hiiu mk.

Info tel.4697141 ja 53478572!

Jutt Jõulupuuga

(katkend)

Arved Viirlaid

Jõulukuusel kuusesilmad
metsasilmad, haldjasilmad,
tähesilmad.

Jõulukuusel talvelaanest,
talvelaanest tähesilmad.

Jõulukuusel jõululaulud,
lahked laulud, laane laulud,
jõululaulud kodutarest.

Jõulukuusel ema silmad,
isa silmad, õe silmad,
venna silmad,
vallatud ja truud.

Viigu jõuluküünla sära südamele kõik mured ära!
Toogu algav aasta seda, mida igatseb su süda!

Väljaandja Kassari Haridusselts.
Ilmub kaks korda aastas

Kokku kirjutanud Merike Niimann. Kujundanud Tiivi Lipp.
Fotod Margit Kääramees, Urmas Lauri, Anna Lipp